

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE – IDV
Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij
Ljubljana, Kardeljeva ploščad 5

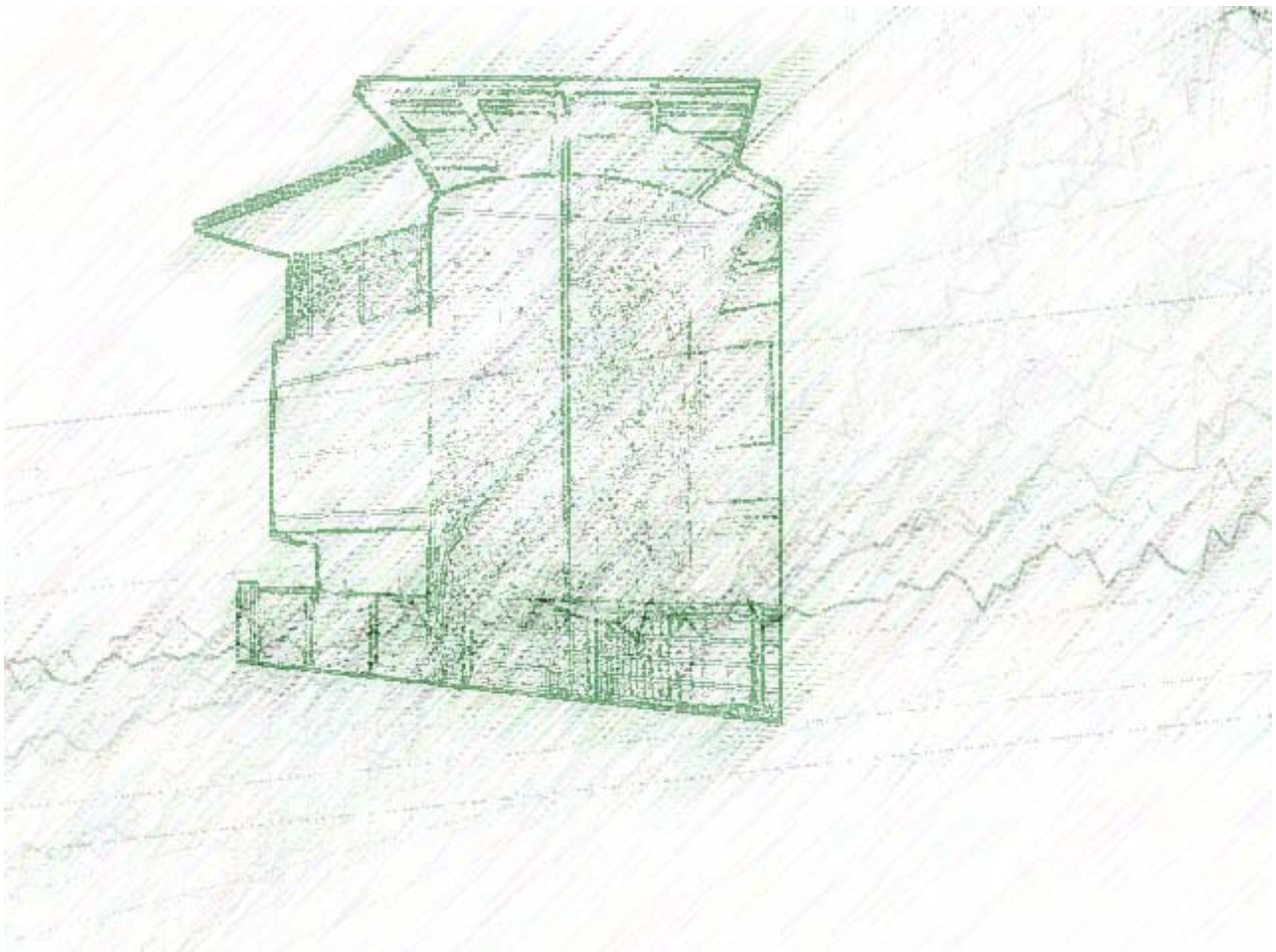
SJM 2006: POROČILA
2. poročilo

N. Toš

Potek demokratične institucionalizacije

Zaupanje v institucije sistema

Grafični prikazi:
Rebeka Falle

Ljubljana, marec 2007

E-DOKUMENTI SJM

Niko Toš, et al.

Potek demokratične institucionalizacije -
Zaupanje v institucije sistema

Izdajatelj in založnik:

Univerza v Ljubljani

Fakulteta za družbene vede - IDV

Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij

Urednik E-dokumentov SJM:

Slavko Kurdija

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

316.653(497.4)

TOŠ, Niko

Potek demokratične institucionalizacije [Elektronski vir] :
zaupanje v institucije sistema / N. Toš. - Ljubljana : Fakulteta za
družbene vede, IDV, Center za raziskovanje javnega mnenja in
množičnih komunikacij, 2007. - (SJM 2006. Poročila ; poročilo 2)

Način dostopa (URL):

http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/file/e-dokumenti/Zaupanje_v_institucije_2007.pdf.

- Opis temelji na verziji z d
e 19.03.2007

ISBN 978-961-235-272-1

232073728

Potek demokratične institucionalizacije

Zaupanje v institucije sistema

To raziskovalno poročilo zajema rezultate raziskav v obdobju 1990–2006 na temo zaupanja v institucije sistema. Doslej smo izčrpnjeje poročali o problematiki zaupanja v institucije sistema v knjigi M. Kaase, K. Newton, N. Toš, *Zaupanje v vlado*, 1995 ter v knjigi V. Rus, N. Toš, *Vrednote Slovencev in Evropejcev*, 2005. Pri analizi in pripravi tega poročila se opiramo na obe navedeni knjigi. Priprava poročila temelji na obsežni operacionalizaciji razumevanja države, kot je bila pripravljena v okviru mednarodnega projekta *Role of Government, International Social Survey Programme* ter na kontinuiranem raziskovanju odnosa državljanov do države ter stališč o njeni socialni funkciji.

Poročilo podaja podroben pogled na mednarodni in medčasovni vidik problematike zaupanja, pa tudi podroben pogled v socialni kontekst oblikovanja in izražanja zaupanja na osnovi rezultatov raziskave *SJM 2006/2*.

KAZALO

- 1.0 Uvodni del
- 1.1 Pomen raziskovanja zaupanja v institucije sistema
- 1.2 Pogled na aktualnejše primerjalne raziskave zaupanja v institucije v Zahodni ter Srednji in Vzhodni Evropi
- 1.3 Dosedanje raziskave zaupanja v institucije v Sloveniji
- 2.0 Zaupanje v institucije leta 2006
- 2.1 Prikaz rezultatov meritve *SJM 2006*
- 2.2 Kako se izraža zaupanje v posamezne institucije oz. posamezne skupine institucij – in kaj ga določa
- 3.0 Medčasovne primerjave zaupanja v institucije "v celoti" v medčasovni primerjavi 1991–2006
- 3.1 Medčasovne primerjave: prva, zadnja – in povprečje vseh meritev
- 3.2 Medčasovne primerjave: skupno zaupanje – prikaz meritev v obdobju 1991–2006
- 3.4. Medčasovne primerjave: meritev 2000 v primerjavi z meritvama 2005 in 2006
- 4.0 Zaključki
- Viri

1.0 Uvodni del

1.1 Pomen raziskovanja zaupanja v institucije sistema

Pri razmisleku o smislu raziskovanja zaupanja v institucije sistema se lahko opremo na najnovejšo v slovenščini objavljeno študijo¹ o tem. Že Almond in Verba (1963) sta v svoji, zdaj že klasični raziskavi civilne kulture poudarila pomen zaupanja za nemoteno delovanje demokracije. Zaupanje se tako uveljavi kot ena osrednjih kategorij v raziskovanju političnih kultur, o čemer izčrpno poroča tudi Inglehart (1997). Pri raziskovanju odnosa ljudi do politike oz. konkretno pri raziskovanju odnosa ljudi do političnega sistema velja predpostavka, da je stopnja legitimnosti v različnih kulturnozgodovinskih sistemih različna. To se izraža tudi v različnih stopnjah zaupanja v konkretne politične oz. institucionalne sisteme. V razvitih demokracijah izhajamo iz predpostavke zaupanja v institucije, v novih demokracijah pa iz predpostavke naraščajočega zaupanja. Gre seveda za poenostavitev pri nakazovanju razlik v izražanju zaupanja v različnih konkretnih sistemih in tudi za vprašanje, bolje, za trditev, da visoko razvit demokratični sistem prav tako predpostavlja, celo terja tudi izražanje nezaupanja. Nezaupanje je izraz neskladja med prevladujočimi individualnimi in kolektivnimi vrednotami oz. neskladja med institucijami kot nosilkami kolektivnih vrednot in nosilci institucionalne moči. Če center moči ni hkrati tudi intimno navezan na vrednote institucije ali če je brez vrednotne orientacije, lahko pričakujemo visoko nestabilnost celotne družbene zgradbe, porast negotovosti in upad družbene aktivnosti. Pozitiven odziv na takšno stanje je sprožanje procesa reinstitucionalizacije.

Raziskovalci so v zadnjih desetletjih razkrivali različne primere prehodnih in vstopnih stanj v izražanju zaupanja v institucije demokratičnih sistemov. Tako sta npr. Lipset in Schneider (1987) razkrila praznine v zaupanju v najpomembnejše družbene in politične institucije ZDA. Državljeni se sicer zavedajo nenadomestljivosti institucij, hkrati pa so do njih vse bolj kritični – oz. vse bolj brezbrizni. Do podobnih ugotovitev so prišli tudi raziskovalci v ZRN, kar se je kazalo še posebej v odnosu do političnih strank. Raziskovanje zaupanja v institucije je v zadnjih desetletjih navrglo celo vrsto pomembnih vidikov, med drugim vprašanje o reverzibilnem razmerju med zaupanjem v ljudi in zaupanjem v institucije, o vplivu konfliktnih struktur na izražanje zaupanja, dalje, kako preferenčna vezanost na koalicijske oz. opozicijske stranke vpliva na izražanje zaupanja itd. Pa tudi, kako kopičenje izkušenj vpliva na izražanje zaupanja; ali vpliva predvsem kopičenje izkušenj na povečano zaupanje pri starejših – ali zgolj njihova konformnost?

V raziskavi, torej pri merjenju in analizi zaupanja v institucije se lahko opremo na Eastna (1975, 447), ki označuje politično zaupanje kot neko občutje, da so v političnem procesu

¹ Rus, V., Toš, N., Vrednote Slovencev in Evropejcev, Analiza vrednotnih orientacij Slovencev ob koncu stoletja, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, IDV, CJMMK, Dokumenti SJM 13, Ljubljana, 2005, str. 333-369.

upoštevani lastni interesi. Kdor zaupa neki osebi ali instituciji, do nje izraža pozitivno občutje (čustvena sestavina), pripisuje ji pozitivno vrednost (evalvacijska sestavina), vrednotenje praviloma sledi iz moralnih norm in vrednotnih meril. Poleg čustvenih, afektivnih in evalvacijskih sestavin zaupanje vsebuje tudi kognitivne elemente, ki pa so težje določljivi. Zaupanje je vselej povezano z nekim "objektom", neko osebo (prijateljem, neko skupino, npr. kolegi), neko institucijo (npr. parlamentom, katoliško cerkvijo ipd.) ali pa nekim sistemom (npr. socialno državo, tržnim gospodarstvom), ki je percipiran kot kolektivni subjekt. Temelji zaupanja so pogosto pozitivno vrednoteni znaki ali lastnosti, ki jih pripisujemo osebku zaupanja, in ni nujno, da se jih tisti, ki zaupanje izraža, vedno zaveda.

Za vrednotenje pomena zaupanja v institucije je pomembno, ali gre za specifično ali difuzno zaupanje, v kakšni meri je zaupanje vezano na posamezne subjekte in pod kakšnimi pogoji se zaupanje oblikuje. Ali je zaupanje specifično ali difuzno, je odvisno od tega, kako ta pojem uporabljamo in razumemo v vsakokratnem kontekstu. Če tisti, ki zaupa, pričakuje nek poseben rezultat, neko posebno storitev, je zaupanje v tem primeru specifično. Če je predmet zaupanja cel sistem, ne pa posamezna oseba ali konkretna organizacija, potem je glede na predmet zaupanje difuzno. Zaupanju ne kaže pripisovati neomejenih lastnosti, ki so pogosto izpeljane iz njegove difuzne narave. Zaupanje ni vedno in v celoti neodvisno od specifičnih rezultatov. Odpornost proti razočaranjem je povezana predvsem z difuznostjo pričakovanj. Kdor računa s čisto določenimi rezultati, je razočaran, če jih ni, in se bo odzval z odtegnitvijo zaupanja. Vprašanja o možnosti posplošitve zaupanja in prenosa zaupanja sta morda bolj pod vplivom konkretnega predmeta zaupanja. Kdor zaupa posameznim osebam, še ne zaupa nujno v institucije; kdor pa čuti zaupanje v demokracijo (difuzni predmet zaupanja), ne more čutiti nezaupanja do vseh demokratičnih institucij. Običajno merjenje zaupanja pokaže praznine v mnogih pogledih, če je postavljen le predmet zaupanja, niso pa vključena tudi pričakovanja, merila vrednotenja in vrednotene lastnosti. Ob tem lahko navedemo nekaj predpostavk. Minimalni pogoj za nastanek zaupanja v institucije je, da oseba zaznava institucijo. Niso nujni neposredni odnosi, ki temeljijo na osebnih stikih, zadoščajo zaupanja vredni posredovalci. Do institucij, ki jim pripisujemo pozitivno vrednotene lastnosti, lažje razvijemo zaupanje. Odnos do vrednot (ponotranjenih norm in prepričanj) lahko pospešuje ali zavira nastajanje zaupanja. V družbi razširjene vrednote in ideologije torej pomembno vplivajo na zaupanje v institucije. Ljudje namreč različno sprejemajo prizadevanja neke institucije, da služi javnemu blagru.

Delujoče demokracije se odlikujejo po tem, da tudi konkurentom in političnim nasprotnikom ne odrekajo namere, da upoštevajo pravila igre v svobodnem tekmovanju. Zato čutijo tudi do konkurenčnih organizacij neko minimalno zaupanje. Seveda pa tudi v demokracijah zaupanje ni enakovredno razdeljeno na vse institucije. Tam, kjer so se izoblikovali in organizacijsko utrdili trajni spori med skupinami, kjer so torej nastali trajni razkoli (cleavages), je za eno stran v sporu težko, da si pridobi zaupanje druge strani. Za konkretne slovenske razmere se zdi, da so ti trajni razkoli v povezavi s polpreteklo zgodovino, s partizanstvom in domobranstvom, vprašanjem narodne sprave, komunizmom in antikomunizmom, z levičarstvom in desničarstvom. Gre torej za razkole na nazorski ravni. Seveda pa so lahko vse

pomembnejši tudi kulturno-konfesionalni in socialno-strukturni razkoli. Npr. v razsežju libertarno-konservativno in v razmerah postopnega uveljavljanja neoliberalističnih ekonomskih konceptov razkol v razsežju delavci, sindikati – menedžerji, lastniki kapitala itd.

Če se zaupanje v neko institucijo večkrat potrdi, se lahko utrdi in postane neodvisno od posameznega rezultata. Če se zaupanje kopiči več let, skozi daljše (življenjsko) obdobje, lahko iz tega izhaja tudi pozitiven odnos med starostjo in zaupanjem v institucije. Ta domneva je socializacijska: zametki zaupanja v institucije nastajajo v otroštvu. Predvsem velja, da se med primarno socializacijo oblikuje večje ali manjše zaupanje med ljudmi, ki se lahko s širjenjem izkustva in odpiranjem socialne perspektive med sekundarno socializacijo razširi na konkretne osnovne skupine, pa tudi na institucije in sistem kot celoto. Izražanje zaupanja je odvisno tudi od kratkoročnih okoliščin; zaupanje se lahko omaje zaradi nezadostnih rezultatov, zaradi posebnih sprememb v institucijah. To še posebej velja za našo raziskavo, saj merski instrument ne zajame samo difuznega, stabilnega in proti razočaranju odpornega zaupanja, ki se oblikuje skozi daljša časovna obdobja, temveč tudi izraze (ne)zaupanja kot odzive na konkretno kratkoročno dogajanje.

Čeprav na tem mestu ne raziskujemo pojava zaupanja v institucije sistema na mednarodni primerjalni ravni, bomo v prid razumevanja problema in lastnega slovenskega konteksta poteka izražanja zaupanja v institucije uvodoma dodali še pogled ugotovitve iz opravljenih primerjalnih raziskav. Pri tem se bomo oprli na uvodoma navedeni vir (Rus, Toš 2005). Dodajmo še predpostavko, da se v stabilnih tradicionalnih demokracijah, v notranje povezanih družbah, z nakopičeno pozitivno izkušnjo o vrednotno skladnem delovanju institucij in dejavnem vključevanju posameznikov in družbenih skupin v njihovo delovanje razvija in utrdi pozitivno vrednotenje institucij bolj kot v družbah, državah, ki jih označujemo kot mlade demokracije, v katerih poteka proces demokratične institucionalizacije in ki jih označujejo predvsem nakopičene izkušnje iz preddemokratičnega razvojnega obdobja. Brez dvoma to zadeva in označuje tudi procese demokratizacije v aktualnih slovenskih razmerah.

1.2 Pogled na aktualnejše primerjalne raziskave zaupanja v institucije v Zahodni ter Srednji in Vzhodni Evropi

(1) *Raziskave v Zahodni Evropi.* V okviru raziskave Zaupanje v politični sistem je bil v devetdesetih letih izveden poizkus do tedaj najširšega empiričnega ovrednotenja problema zaupanja v institucije (Listhaug, Wiberg 1995). Raziskava je temeljila na obsežnem empiričnem gradivu, zbranim v štirinajstih evropskih državah v dveh časovnih presekih². V analizo je bilo vključenih deset institucij; med njimi cerkev, vojska, sindikati, policija, parlament, velika podjetja itd.

² The European Value System Study Group, 1981, 1990.

Za razumevanje odnosa ljudi do političnih institucij v Zahodni Evropi je pomembna analiza R. Rosea (Rose 1984), v kateri je šest institucij razvrščenih med vladne (vojska, šolski sistem, pravni sistem, policija, parlament in socialne službe) ter štiri med nevladne (cerkev, tisk, sindikat, velika podjetja). Pokaže se, da ljudje bolj zaupajo vladnim institucijam kot zasebnim. Ko pa v analizo vključimo še rezultate druge meritve (1990 oz. 1992), se potrdi, da je zaupanje v vladne institucije bolj ali manj stabilno ali rahlo upada, medtem ko se zaupanje v zasebne institucije rahlo povečuje. Tako npr. Norveška, Belgija, Švedska in Velika Britanija kažejo upad zaupanja v vladne institucije, nasprotno pa na Danskem zaupanje vanje narašča. Najizraziteje se je povečalo zaupanje v zasebne institucije v Italiji, pa tudi na Nizozemskem in v Španiji. Pri tem vendarle velja splošna ugotovitev, da je zaupanje v vladne institucije v večini držav večje od zaupanja v zasebne institucije (tabela 1).

Tabela 1: Zaupanje v institucije v izbranih zahodnoevropskih državah v letih 1990/92 in v Sloveniji v letih 1992, 1995 in 1999.

	Švedska	Nemčija	Nizozemska	Velika Britanija	Francija	Italija	Evropa	Slovenija		
								1992	1995	1999
Cerkev	38	40	32	43	50	63	50	39	37	35
Vojska	49	40	32	81	56	48	50	45	43	42
Izobraževalni sistem	70	54	65	47	66	49	67	67	72	80
Pravni sistem	56	65	63	54	58	32	64	50	34	44
Tisk	33	34	36	14	38	39	33	49	42	61
Sindikati	40	36	53	26	32	34	40	27	23	31
Policija	74	70	73	77	67	67	75	51	46	50
Parlament	47	51	54	46	48	32	50	36	24	25
Javne službe	44	39	46	44	49	27	45	40	27	25
Velika podjetja	53	38	49	48	67	62	41	33	37	-

Vir: Basanez, M., Inglehart, R., Moreno, A.: Human Values and Beliefs, A Cross Cultural Source-book, World Value Survey 1990–1993; Mednarodna raziskava vrednot, SJM 92, SJM 95 in SJM 99. Glej Toš, N., ur., Vrednote v prehodu I–III, Dokumenti SJM, Ljubljana 1997–2004.

V skupini vladnih institucij zavzema parlament v vseh opazovanih državah sorazmerno visoko mesto. To velja za Norveško, Finsko, pa tudi za Nemčijo, Irsko, Nizozemsko, Španijo itd. Medčasovna primerjava pa pokaže, da večinoma izražena stopnja zaupanja v parlament v obdobju 1982–1990 bolj ali manj vidno upada. To izrazito velja za Norveško, deloma pa tudi za Islandijo, Nemčijo, Irsko, Francijo, Španijo in tudi za povprečen trend v opazovanih štirinajstih evropskih državah skupaj. V nekaterih od opazovanih držav pa opažamo nasprotno: naraščanje zaupanja v parlament. To se pokaže pri Belgiji, Nizozemski, Veliki Britaniji in Italiji. Hkrati opazimo, da je raven izraženega zaupanja v parlament v posameznih državah različna. Kljub nakazanemu negativnemu trendu je izraženo zaupanje Norvežanov v

parlament še vedno visoko. Visoko je izraženo zaupanje v parlament še pri Fincih, Nizozemcih in Nemcih, medtem ko manj zaupanja v parlament kažejo Italijani.

Med državnimi institucijami so največ zaupanja deležni izobraževalni sistem, vojska in policija. Tudi trend je v teh primerih pozitiven. Tako je za izobraževalni sistem na visoki ravni izraženega zaupanja značilen prevladujoč pozitiven trend, od česar delno odstopajo Belgija, Nizozemska, Italija in še posebej izrazito Velika Britanija. Sorazmerno visoko raven izraženega zaupanja v obeh časovnih presekih in v vseh opazovanih državah uživa policija, čeprav je v posameznih državah trend negativen (Švedska, Belgija, Velika Britanija).

Znotraj skupine institucij civilne družbe zavzema posebno mesto cerkev. Najvišje po stopnji izraženega zaupanja – in visoko med vsemi opazovanimi institucijami – je cerkev na Irskem in v Islandiji, pa vendarle je v obeh državah opazen negativen trend. V vseh preostalih državah je prav tako opazen bolj ali manj izrazit negativni trend. Najvidneje pa se izrazi v Belgiji, Nemčiji, na Irskem, Nizozemskem in v Španiji, kar kaže na potek in širino sekularizacijskih procesov v Zahodni Evropi v opazovanem obdobju.

Če opazujemo izraženo zaupanje v institucije na ravni povprečij opazovanih zahodnoevropskih držav, vidimo, da je po stopnji izraženega zaupanja na prvem mestu policija, sledijo ji izobraževalni sistem, pravosodni sistem, vojska, cerkev, velika podjetja, nato parlament, sindikati in tisk itd. V evropskem povprečju je tisk deležen najmanj zaupanja med vsemi opazovanimi institucijami, sledijo pa mu sindikati, medtem ko je parlament uvrščen na šesto mesto med desetimi opazovanimi institucijami.

Primerjava meritev v Sloveniji (WVS: 1992) s prikazanimi zahodnoevropskimi državami v istem časovnem izseku (1990–1992) opozarja na razlike in posebnosti. Tako je npr. zaupanje v parlament v Sloveniji le na polovici evropskega povprečja in daleč najnižje v primerjavi z opazovanimi državami. Od evropskih povprečij Slovenija odstopa še z nižjim zaupanjem policiji, pravnemu sistemu, sindikatom, cerkvi in podjetjem. Zaupanje v izobraževalni sistem je na ravni evropskega povprečja, zaupanje vojski le neznatno pod njim, zaupanje množičnim občilom pa znatno nad njim. Pri vsem tem je predvsem očitno, da Slovenija po obsegu izraženega zaupanja od opazovanih evropskih držav značilno odstopa. Pokaže pa se, da je tudi v Sloveniji zaupanje v izobraževalni sistem najvišje; visoko pa je tudi zaupanje v policijo in vojsko.

Rezultati novejših meritev (1995, 1999) prvoten vtis v glavnem potrdijo. Končna meritev pokaže, da je zaupanje v parlament izrazito nizko – in močno nižje kot v izhodišču; enako velja za javne službe. Zaupanje močno pritegnejo izobraževalni sistem in množična občila. Tudi tu se izkaže, da je Slovenija mlada demokracija, v kateri državne institucije s tradicijo (npr. policija, vojska) uživajo več zaupanja kot vrhovna zakonodajna oblast (parlament). Gre za konflikt med "demokratično" državo in državljani? Brez dvoma smo še vedno v obdobju legitimizacije demokratičnega sistema.

(2) *Raziskave v Srednji in Vzhodni Evropi*. V primerjalni prikaz lahko vključimo tudi izsledke raziskovanja zaupanja v institucije v srednje- in vzhodnoevropskih državah.³ Na podlagi meritev, ki so bile opravljene leta 1995 v desetih srednje- in vzhodnoevropskih državah (tabela 2), lahko ugotovimo, da je med državljani v teh državah zaupanje v institucije nasploh bistveno nižje kot v zahodnoevropskih državah. To še posebej velja za izraženo zaupanje v politične oz. državne institucije. Poleg tega pa opazamo značilne razlike v izraženem zaupanju med posameznimi vzhodno- in srednjeevropskimi državami. Med opazovanimi državami je, denimo, izraženo zaupanje v vlado najvišje v Sloveniji in na Češkem; zaupanje v parlament je najvišje na Hrvaškem in v Sloveniji; izraženo zaupanje v cerkev in duhovščino je najvišje v Romuniji in Ukrajini; izraženo zaupanje v banke je visoko v Sloveniji, na Slovaškem, v Bolgariji in na Češkem, medtem ko je izrazito nizko v Ukrajini, Belorusiji itd. Med opazovanimi institucijami je najvišjega zaupanja v znatnem delu opazovanih vzhodnoevropskih držav deležna cerkev. To še posebej izstopa pri Romuniji, Ukrajini, Belorusiji in Poljski – najnižjega zaupanja pa je deležna cerkev na češkem in v Sloveniji. Predsednik republike, zvečine neposredno voljen, je pretežno deležen visokega zaupanja in – razen na Slovaškem – bistveno višjega kot parlament. Družbena gibanja in množična občila so nasploh deležna visokega zaupanja – in bistveno višjega kot parlament in vlada itd. To pušča vtis, da je legitimnost vladnih organizacij pogojena s sodelovanjem z nevladnimi.

Iz podobne raziskave v skupini vzhodnoevropskih držav (Plasser, Ulram 1996) pa lahko povzamemo, da izražanje zaupanja v politične institucije v opazovanih državah kaže na razlike med njimi. Tako, denimo, na Madžarskem, Češkem in še posebej v Sloveniji predsednik republike uživa najvišje zaupanje. To je verjetno povezano z njihovimi osebnostmi in omejenimi ustavnimi pooblastili, kar jih dviga nad raven dnevne politike in političnih spopadov ter postavlja v vlogo predstavnikov sistema, moralnih razsojevalcev in iskalcev notranjega ravnotežja in smiselnih kompromisov. Bistveno drugačen, ustavno in politično, je položaj v Rusiji in na Poljskem, kjer predsednik z velikimi osrednjimi pooblastili, neposrednim vplivom na izvršilno oblast in pravico veta igra vlogo "predsedniško karizmatične" zaščite ustave (Offe 1994). V takih sistemih predsedniki ne uživajo visokega zaupanja, razen na Hrvaškem, kjer leta 1995 (ob koncu t. i. domovinske vojne) predsednik republike uživa visoko zaupanje prebivalstva.

³ Raziskava je potekala v okviru projekta New Democracies barometer (Rose 1996).

Tabela 2: Zaupanje v izbrane institucije v Sloveniji in srednje- in vzhodnoevropskih državah v letu 1995

Države	Vlada	Parlament	Predsednik republike	Cerkev	Množična občila	Narodne banke	Ženska gibanja	Ekološka gibanja
Bolgarija	36	26	38	36	12	45	19	19
Češka	43	23	36	26	57	44	32	54
Slovaška	30	25	26	37	37	48	35	53
Madžarska	18	22	37	36	46	35	23	35
Poljska	21	24	29	47	43	39	26	44
Romunija	26	25	48	77	46	41	31	40
Slovenija	43	27	58	25	54	47	46	46
Hrvaška	36	30	51	39	18	28	23	38
Belorusija	15	13	38	53	31	13	34	32
Ukrajina	15	11	31	54	27	15	36	38
Povprečje	28	22	39	43	37	36	30	40

Vir: Rose, R., Haerpfer, Ch.: New Democracies, Barometer IV: A10-Nation Survey, Studies in Public Policy, University of Strathclyde, Glasgow, 1966

Drugi dostopni viri kažejo, da je pomanjkanje zaupanja v politične institucije vidno predvsem v Rusiji, kjer razen vojske – kot ustanove nacionalne identifikacije – vse druge institucije vzbujajo visoko nezaupanje in dvom. Tudi na Poljskem vzbuja vojska zaupanje, medtem ko ga politična elita (parlament, vlada) nima. Celotna tradicionalna institucija, kot je poljska cerkev, je izgubila znaten del zaupanja in se je po nezaupanju približala parlamentu in vladi. Podobne vzorce sprememb v izražanju zaupanja lahko odkrijemo tudi na Češkem, le s to razliko, da med ljudmi vlada uživa visoko zaupanje, cerkev in parlament pa bistveno nižje.

S primerjavami med izsledki raziskav v Zahodni, Srednji in Vzhodni Evropi torej lahko ugotovimo, da je izražanje zaupanja v politične institucije v srednje- in vzhodnoevropskem prostoru po družbenih preobratih v sredini devetdesetih let bistveno nižje kot v zahodnoevropskih državah z dolgoletno demokratično tradicijo. Pokaže se, da je tudi zaupanje v civilne institucije nižje kot v zahodnoevropskem prostoru, da pa odstopanja pri tem niso tako izrazita. Kot že rečeno, zaupanje v cerkev v dveh pretežno pravoslavnih državah (Romunija, Ukrajina) daleč presega evropska povprečja, hkrati pa zaupanje v dveh pretežno (Slovenija) oz. delno (Češka) "katoliških državah" značilno zaostaja za evropskimi povprečji. To ponazarja posebnost sekularizacijskih procesov, ki v vseh državah t. i. vzhodnega bloka oziroma v postsocialističnih državah niso potekali izenačeno in pod enakimi vplivi. Sekularizacijski procesi v vzhodnoevropskih državah so pretežno potekali prisilno in pogosto le navidezno, primarna ljudska religioznost je ostala globoko zakoreninjena; v Sloveniji in na Češkem pa so sekularizacijski procesi potekali manj pod vplivom politično-sistemskih določilnic in – vsaj v Sloveniji – močno pod vplivom splošnih tokov, značilnih za zahodnoevropski družbeni in kulturni prostor, torej predvsem pod vplivom modernizacijskih procesov (tudi procesov urbanizacije) in prevladujočega liberalizma.

Prikazane primerjave srednje- in vzhodnoevropskih držav glede na obseg oz. moč izraženega zaupanja v politične institucije (parlament, vlada, predsednik) ponujajo pričakovano uvrstitev: na vrhu je Slovenija, sledita ji Hrvaška in Češka, na dnu pa se znajdetta Ukrajina in Belorusija. Pri prvih dveh državah ni brez pomena "preddemokratična" politična praksa, ki se je razvijala v jugoslovanskem samoupravnem socializmu, in odprtost ter usmerjenost teh dveh (nekdanjih jugoslovanskih federalnih enot) držav na Zahod. Iz primerjave sredi devetdesetih let sledi, da je v Sloveniji (skupaj s Češko) vlada deležna daleč največjega zaupanja, še z več zaupanja pa izstopa predsednik republike. Izrazito visoko zaupanje uživajo tudi nacionalna banka (Banka Slovenije), kar legitimira gospodarsko razsežnost sistema, in – skupaj s Češko in Slovaško – ženska gibanja, kar označuje sistem z vidika uveljavljanja človekovih pravic.

1.3 Dosedanje raziskave zaupanja v institucije v Sloveniji

Če v primerjalno analizo vključimo podatke iz treh meritev v okviru slovenske raziskave vrednot (tabela 1), ki so bile opravljene v letih 1992, 1995 in 1999, lahko ugotovimo naslednje: glede na nakazana evropska povprečja v izražanju zaupanja v institucije Slovenija značilno zaostaja, izjema je le izražanje zaupanja v izobraževalni sistem. Zaostajanja se kažejo predvsem v odnosu do političnih oz. državnih institucij nasploh, deloma pa tudi nasproti zasebnim institucijam. Pomembna pa so tudi odstopanja med posameznimi opazovanimi institucijami v obeh velikih skupinah. Slovenska raziskava pokaže – in to potrdijo tudi vzporedne raziskave – da je po stopnji zaupanja (leta 1992) najbolje uvrščen izobraževalni sistem, na drugo mesto se uvršča policija, sledi ji vojska, nato pa tisk, velika podjetja, cerkev in sindikati. Očiten je tudi prevladujoč negativen trend v izražanju zaupanja. V večini primerov, ko imamo na voljo rezultate dveh ali treh meritev, se pokaže, da je izraženega zaupanja ob poznejši meritvi manj, razen pri izobraževalnem sistemu, množičnih občilih in sindikatih, kjer je trend pozitiven. Najizrazitejše zmanjšanje zaupanja zadeva pravni sistem, parlament, torej državni zbor, in javne službe.

Poleg mednarodne raziskave vrednot smo v Sloveniji v obdobju 1991–2003 sistematično letno merili zaupanje v institucije v okviru projekta Slovensko javno mnenje. Pri tem smo zajeli širši nabor institucij, med drugim tudi subjekte iz neformalnega človekovega okolja (družina, sosedi) ter institucije, kot so: slovenski tolar, banke, Banka Slovenije ter mednarodne institucije, v katere je Slovenija vključena pred vključitvijo (OZN, NATO, EU), itd. V opazovanje je bilo tako vključenih več kot trideset različnih institucij oz. subjektov, ki ustrezno zapolnijo sektor državnih institucij oz. vej oblasti (zakonodajne, izvršne in sodne), državne organe prisile in varnosti (vojska, policija), področja družbenih dejavnosti (šolstvo, zdravstvo, sociala), meddržavne oz. mednarodne organizme (OZN, EU, Nato), institucije s področja ekonomije (tolar, banke, podjetja), druge institucije civilne družbe (množična občila, sindikati, cerkev, družbena gibanja) itd. Na podlagi teh meritev je mogoče sklepati, da je izražanje zaupanja v opazovane institucije in organizacije v Sloveniji izrazito dinamično in časovno spremenljivo. Očitno je, da so med opazovanimi institucijami velike razlike v

izraženi ravni zaupanja. Tako so npr. politične institucije v časovnem izseku 1991–1997 deležne zmanjševanja zaupanja. To še posebej velja za politične stranke, državni zbor, vlado, predsednika vlade, vojsko, sodišča, policijo in tudi za predsednika republike. V tem obdobju se pokaže negativni trend tudi v izražanju zaupanja v sindikate ter v cerkev in duhovščino. Sindikati doživijo v poznejšem obdobju izrazit vzpon zaupanja. Pozitiven trend v izražanju zaupanja pa se v tem obdobju kaže tudi v odnosu do slovenskega tolarja, bank nasploh, do gospodarstva oz. velikih podjetij itd. Glede na raven izraženega zaupanja so visoko nad vsemi – na prvem mestu – osebki iz človekovega neformalnega, intimnega okolja (družina in sorodniki) in to v vsem obdobju opazovanja. Takoj za njimi se po stopnji izraženega zaupanja uvrščajo šole in izobraževalne ustanove – in za njimi slovenski tolar, Banka Slovenije ter banke nasploh. Visoko uvrščeni so torej trije "osebki", ki simbolizirajo človekovo neformalno, kulturno in gospodarsko institucionalno okolje in z njim vrednoti znanje in gospodarska stabilnost. Na dnu po stopnji zaupanja, ki se kaže kot pretežno oz. popolno nezaupanje, pa so politične stranke. Pri slednjih je razmerje med izraženim nezaupanjem in zaupanjem skrajno neugodno; političnim strankam sledijo državni zbor ter cerkev in duhovščina z izraženim prevladujočim nezaupanjem.

Primerjava meritev 1991–1998. Če opazujemo spremembe v izražanju zaupanja v institucije z današnjega izhodišča vse do leta 1991 (leto državne osamosvojitve Slovenije), postane očitno vsaj naslednje. Prvič, državne institucije so v izhodišču uživale visoko oziroma srednje zaupanje (od 69 % do 32 %); nobena druga opazovana institucija ni dosegala tako visokega zaupanja razen izobraževalnih ustanov, ki pa so prav tako področje delovanja države. Druge institucije, med njimi predvsem politične stranke, sindikati, cerkev ter gospodarstvo in banke, so uživale bistveno manj zaupanja (od 26% – 12%) in so se razvrstile na spodnji del lestvice. Bonus, ki ga je ob osamosvojitvi uživala nova demokratična država, je bil izrazit; institucije, ki se umeščajo v prostor ideološkega oz. razrednega spopada, kot so politične stranke, sindikati in cerkev z duhovščino, pa so ljudje ocenjevali z zadržki, pretežno negativno – in izražali prevladujoče nezaupanje do njih. Leta 1998, po osmih letih delovanja demokratične države, je bilo izhodiščno zaupanje v institucije demokratične države potrošeno: zaupanje vanje je močno upadlo! Najočitnejše je to pri skupščini oz. državnem zboru (s 34 % na 9 % zaupanja); zaupanje policiji se je v vmesnem obdobju zmanjšalo, vendar se je vrnilo na izhodišče (37 %). Izgubo zaupanja pa ugotavljamo še pri predsedniku republike,⁴ vojski, vladi... Za vlado je značilno, da v letih 1993–1994 poleg državnega zbora izgubi velik del izhodiščnega zaupanja, a si ga v letih 1995–1996 deloma povrne (28 %). Drugič, institucije z "ideološkim" predznakom so v glavnem ostale na nizkih začetnih položajih na lestvici zaupanja, le da so jih nekatere še poslabšale. Tako je zaupanje v politične stranke skoraj povsem izginilo (z 12 % v letu 1991 na 4 % v letih 1995 in 1998). Zaupanje v sindikate je v vsem obdobju meritve ostalo relativno stabilno nizko (med 11% in 15 %) a v letu 1998 doseže

⁴ Upad zaupanja je očiten v preseku 1991–1993, ko skladno s sprejeto Ustavo RS kolektivno Predsedstvo RS nadomesti individualni, neposredno voljeni predsednik republike. Poznejša nihanja v izražanju zaupanja v predsednika republike so manj izrazita. V primerjavi z drugimi državnimi organi je zaupanje v predsednika republike visoko.

celo 29 %, kar kaže na prebujanje zavesti o zaščitni vlogi sindikalnega gibanja in visokem vrednotenju socialne varnosti, načela enakosti in socialne države. Cerkev je bila med institucijami v tej skupini na izhodišču po izmerjenem zaupanju relativno visoko (1991: 26 %). Vendar je v opazovanem obdobju zaupanje cerkvi najprej močno upadlo (1993: 17 %), nato pa si ga je delno povrnila. Tako je cerkev med vsemi opazovanimi institucijami po izraženem zaupanju pristala v letu 1998 na dnu uvrstitve. Nižje kot cerkev so na lestvici zaupanja uvrščeni le še parlament in politične stranke. V obdobju 1991–1998 tako politične stranke, državni zbor in cerkev z duhovščino predstavljajo triado ustanov, ki so po prevladujočem izraženem nezaupanju, po nizkem izraženem zaupanju ter po negativnem trendu oz. po stagnaciji (na nizki ravni) na dnu lestvice zaupanja opazovanih institucij. Medletne primerjave za to obdobje nam pokažejo, da začetno (1991) visoko zaupanje v institucije pluralnega političnega sistema (stranke, parlament, vlada, predsednik, sodišča, policija, vojska) strmo upada in doseže najnižjo točko leta 1995. Tega leta oz. leto pred tem dosežejo najnižje točke izmerjenega zaupanja državni zbor (10 %), politične stranke (4 %), vlada (1993: 14 %), sodišča (24 %), vojska (1995: 29 %), policija (1993: 21 %) in predsednik republike (36 %). To je bilo obdobje zaostrenega strankarskega spopada, leto pred volitvami (1996), relativni zmagovalci pa so bili "graditelji mostov" med političnima blokoma. V celoti gledano je zaupanje v institucije v letu 1998 dovolj izraženo in ne zaostaja za izraženim zaupanjem v letu 1991. Pričakovanja ljudi, državljanov, so bila v tem vmesnem obdobju očitno (pre)visoka, nova politična praksa jih ni zadovoljila.

Povsem drugače pa se v obdobju 1991–1998 izraža zaupanje do izobraževalnih ustanov, množičnih občil, cerkve in duhovščine, sindikata. Tako je izobraževalnim ustanovam kljub političnim in ideološkim spopadom ob šolski reformi uspelo visoko izhodiščno zaupanje (53 %) privzdigniti na najvišjo raven (1998: 76 %). Izobraževalne ustanove, od osnovne šole do univerze, so sinonim za vrednoto znanja, poleg tega pa so pomembne nosilke oblikovanja vrednot in osebne identitete ter družbenega povezovanja. To velja tudi za množična občila, ki jim je v Sloveniji uspelo pridobiti visoko zaupanje (1998: 35 %), četudi je zanje v "pomladnem" delu politične javnosti veljalo, da so v rokah politične kontinuitete in služijo nedemokratičnim silam. Za cerkev in duhovščino – glede na prevladujočo cerkev v Sloveniji: za rimskokatoliško cerkev in njeno duhovščino pa velja, da je leta 1991 dosegla solidno izhodiščno zaupanje (29 %),⁵ nato pa je vidno upadlo. Pozneje je rimskokatoliška cerkev s širitvijo svojega delovanja iz pastoralnega v politični (strankarski) in ekonomski (privatizacija, vračanje cerkvene posesti) prostor izgubila del svoje (civilno)družbene identitete – in s tem zaupanja. Sindikati so vstopili v obdobje nove demokratične institucionalizacije razkrojeni, tako da so nizko začetno zaupanje (1991: 16 %) izgubljali (1993: le še 11 %); so si pa v naslednjih letih povrnili zaupanje (1998: 29 %!). Ostanjejo še trije osebki, ki označujejo gospodarski institucionalni prostor: banke, slovenski tolar in velika podjetja, ki jih povezujemo z vrednotenjem gospodarske stabilnosti. Zanje velja, da je bilo njihovo začetno zaupanje izjemno nizko (1991: banke 12 %, podjetja 17 %), da pa je

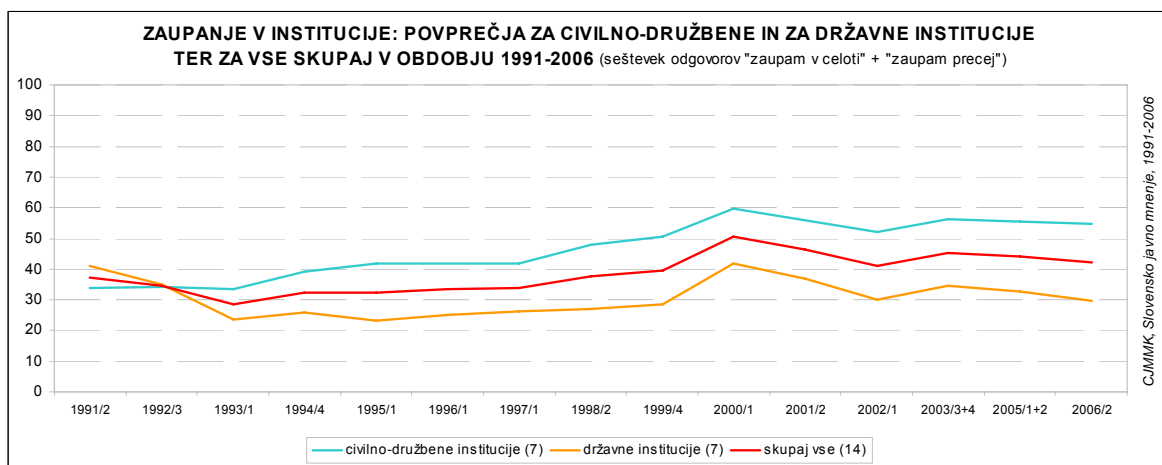
⁵ Pred osamosvojitvijo Slovenije in po njej je bila RKC pomembna udeleženka civilnodružbenega gibanja.

postopoma naraščalo in doseglo solidno srednjo (podjetja 1998: 33 %) oz. visoko (banke 1998: 53 %) raven zaupanja. Legitimiteto te institucionalne sfere ponazarja visoko zaupanje, ki ga med ljudmi uživa slovenski tolar (1995: 55 %; 1998: 63 %!).

Primerjave meritev 1999–2003. Na prehodu iz predhodnega obdobja zaznamo leta 2000 in 2001 kakovosten premik v izražanju zaupanja v institucije. Pri večini opazovanih institucij so do takrat najvišje izmere zaupanja presežene. To velja celo za politične stranke, pa tudi za predsednika republike, vlado, predsednika vlade, sodišča, policijo in vojsko. Tudi parlament si povrne znaten del izhodiščnega zaupanja. Visoko se uvrstijo vsi gospodarski subjekti in ustanove s področja države blaginje. Bistvenega povečanja zaupanja so deležni množična občila, sindikati in cerkev z duhovščino. Izražanje zaupanja se v poznejših letih – do leta 2003 – sicer umiri in predvsem pri institucijah države (državni zbor, vlada, predsednik republike, predsednik vlade, sodišča, policija ...) tudi zniža. Vtis je, da je na prehodu 2000–2002 institucionalni sistem v Sloveniji doživljal vrh podpore in zaupanja. Med okoliščinami, ki so prispevale k povečevanju splošne podpore in izražanju zaupanja, so poleg ugodnega gospodarskega in družbenega razvoja ter uspešnega poteka evropskega vključevanja brez dvoma prispevale tudi negativne ocene učinkov kratkotrajne vlade koalicije desnosredinskih strank v drugi polovici leta 2000 ter izjemno visoka podpora levo-sredinski vladni koaliciji. Visoka identifikacija z nosilci izvršne oblasti, sicer kratkotrajna, se je v tem obdobju izrazila tudi v povečanem izražanju zaupanja v prav vse institucije.

Potek legitimizacije institucij, ki ga zaznamo v tem obdobju, zajame tako institucije države oz. političnega sistema, nadvladne institucije, pa tudi subjekte iz človekovega neformalnega in civilno-družbenega okolja. Nakazuje se tudi trend retradicionalizacije⁶ in hkrati internacionalizacije. Institucije sistema v tem obdobju vežejo nase daleč največ zaupanja – in hkrati kritičnega zavračanja.

Graf 1

⁶ Povečuje se zaupanje v Boga: iz povprečno 30% v obdobju 1991–1995 na povprečno 40% v obdobju 1998–2003. Ali gre za retradicionalizacijo ali uspešno evangelizacijo? Ta niz podatkov ne zadošča za trden sklep.

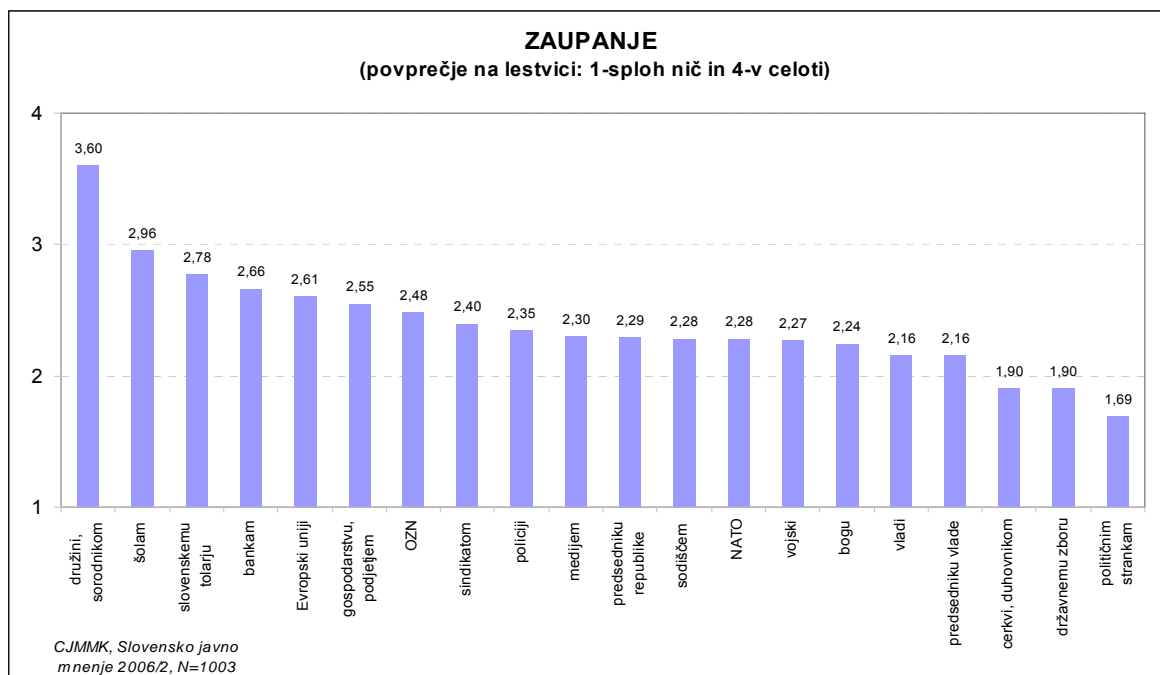
Meritve iz leta 2003 (graf 3) nakažejo umiritev (upad) visoke splošne podpore in znižanje zaupanja v večino državnih oz. političnih institucij (politične stranke, vlada, predsednik republike, predsednik vlade, policija, sodišča ...). Nevladne institucije blaginje (šolstvo, množična občila, sindikati, slovenski tolar) pa so še vedno deležne visokega zaupanja. To je bilo obdobje zaostrovanja kritik (v znamenju bližnjih parlamentarnih volitev) na račun vlade (korupcija, klientelizem, kriminal); politični spopad se je zaostroval, kar se je pokazalo nasploh v zmanjšanju podpore oblasti – in neposredno v znižanju ravni zaupanja v osrednje državne in politične institucije.

2.0 Zaupanje v institucije leta 2006

2.1 Prikaz rezultatov meritve SJM 2006

V obsegu v opazovanje vključenih institucij (20) na osnovi lestvice zaupanja (1-sploh nič ne zaupam – 4-v celoti zaupam) nastane uvrstitev oz. rang (graf 2), v katerem je pred vsemi z najvišjim povprečjem izraženega zaupanja uvrščena družina, na dno, z daleč najnižjim povprečjem pa politične stranke. Pri opazovanju uvrščenih institucij pa se ne bomo omejili zgolj na njihovo uvrstitev v rang, temveč bomo poizkušali pokazati na uvrstitve posameznih od njih glede na njihov širši pomen in pripadnost. To lahko storimo tako, da opazovane institucije uvrstimo glede na njihove značilnosti v skupine oz. kategorije. Prva med njimi je skupina državnih institucij (parlament oz. državni zbor, vlada, predsednik vlade, predsednik republike) in k njim uvrstimo še institucije reda in varnosti (policija, vojska) in pravosodna institucija (sodišča). Sledijo institucije države blaginje: institucije s področja gospodarstva (banke, gospodarska podjetja, tolar) ter institucije civilne družbe (šole, množični mediji, sindikati, cerkev in duhovščina). V kontekst državnih institucij oz. kot pogoja njihovega delovanja, še posebej v zvezi z zakonodajno in izvršno oblastjo pa lahko obravnavamo še politične stranke. In končno se v samostojno skupino uvrščajo še mednarodne organizacije (OZN, NATO, EU). Ko opazujemo uvrstitev teh institucij v rang zaupanja in ob upoštevanju njihove kategorizacije, zlahka pridemo do ugotovitve, da se v vrh ranga uvrščajo osebkovi iz človekove intimne ter institucije iz obsega civilne družbe oz. države blaginje ter mednarodne institucije, na dno ranga pa se uvrščajo državne institucije (politične stranke, državni zbor, predsednik vlade, vlada) ter med njimi cerkev in duhovščina kot edina civilno-družbena ustanova s tako nizko uvrstitvijo (skupaj z državnim zborom). Očitno je, da ob najvišjem vrednotenju, zaupanju v intimno družinsko okolje ljudje svojo socialno stabilnost iščejo in najdejo predvsem v civilno-družbenem kontekstu, da pa se v državno političnem kontekstu čutijo omejene, utesnjene, lahko bi rekli celo izključene.

Graf 2

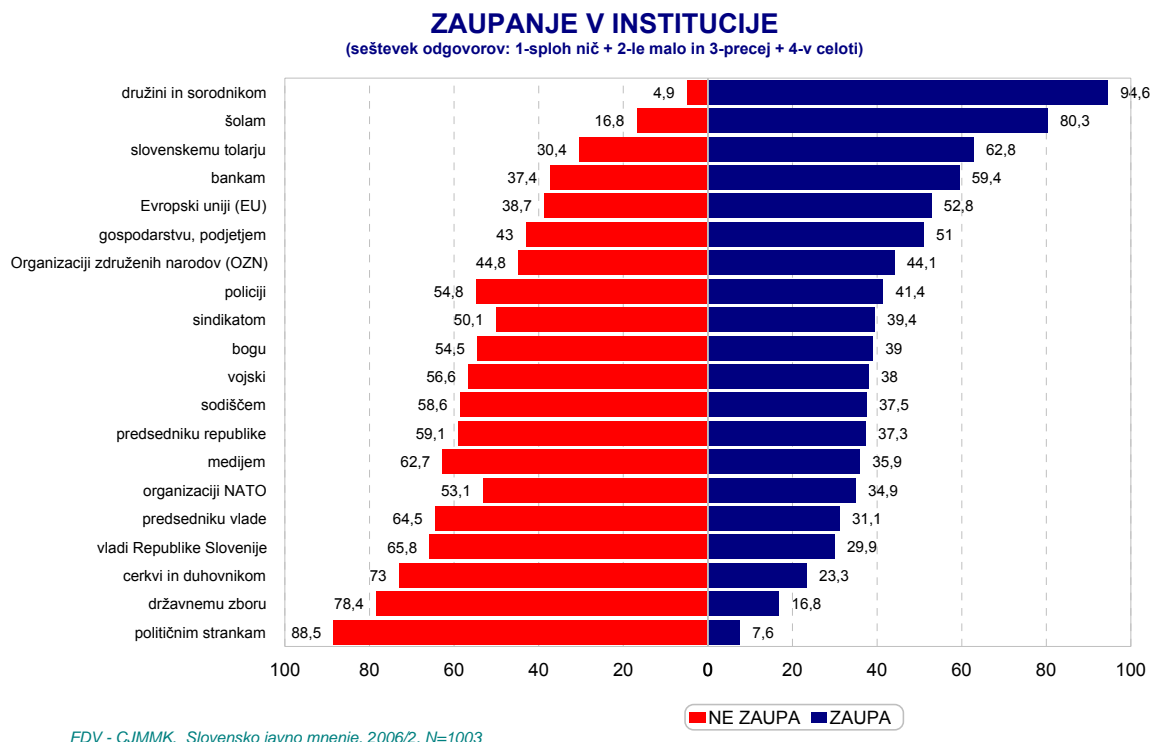

Uvrstitev opazovane skupine (20) institucij lahko pogledamo še z druge plati, namreč, glede na razmerje v izražanju zaupanja (3-precej; 4-v celoti) in nezaupanja (1-splohi nič, 2-le malo). Po uvrstitvi na tej osnovi (graf 3) se opazovane ustanove uvrščajo tako kot prej, vendar je predstava o njihovem položaju v zakladnici "izraženega zaupanja" med ljudmi še bolj izostrena.⁷ Če izvzamemo visoko izraženo zaupanje v družino, se v skupino s prevladujočim izražanjem zaupanja, ki presega izraženo nezaupanje, uvrščajo še šole, slovenski tolar, banke, Evropska unija ter gospodarstvo oz. podjetja; poleg njih se v skupino z izravnanim deležem zaupanja in nezaupanja uvršča še OZN. Sledi skupina, ki jo označuje manj izrazit presežek nezaupanja nad zaupanjem. Sem se uvrščajo sindikati, bog, vojska, sodišča, predsednik republike, mediji in OZN. V zadnjo skupino se uvrščajo ustanove, ki jih označuje visok presežek izraženega nezaupanja nad zaupanjem⁸. V vrh te skupine, z največ izraženega nezaupanja in daleč najmanj zaupanja, se uvrstijo politične stranke (1 : 12), državni zbor (1 : 4,6), cerkev in duhovščina (1 : 3,1), vlada (1 : 2,2) in predsednik vlade (1 : 2,1).

⁷ V grafu 3 so prikazane le vrednosti izraženega zaupanja in nezaupanja, manjkajoča vrednost do 100% pa predstavlja deleže neopredeljenih.

⁸ Delež nezaupanja za dva in večkrat preseže delež izraženega zaupanja.

Graf 3

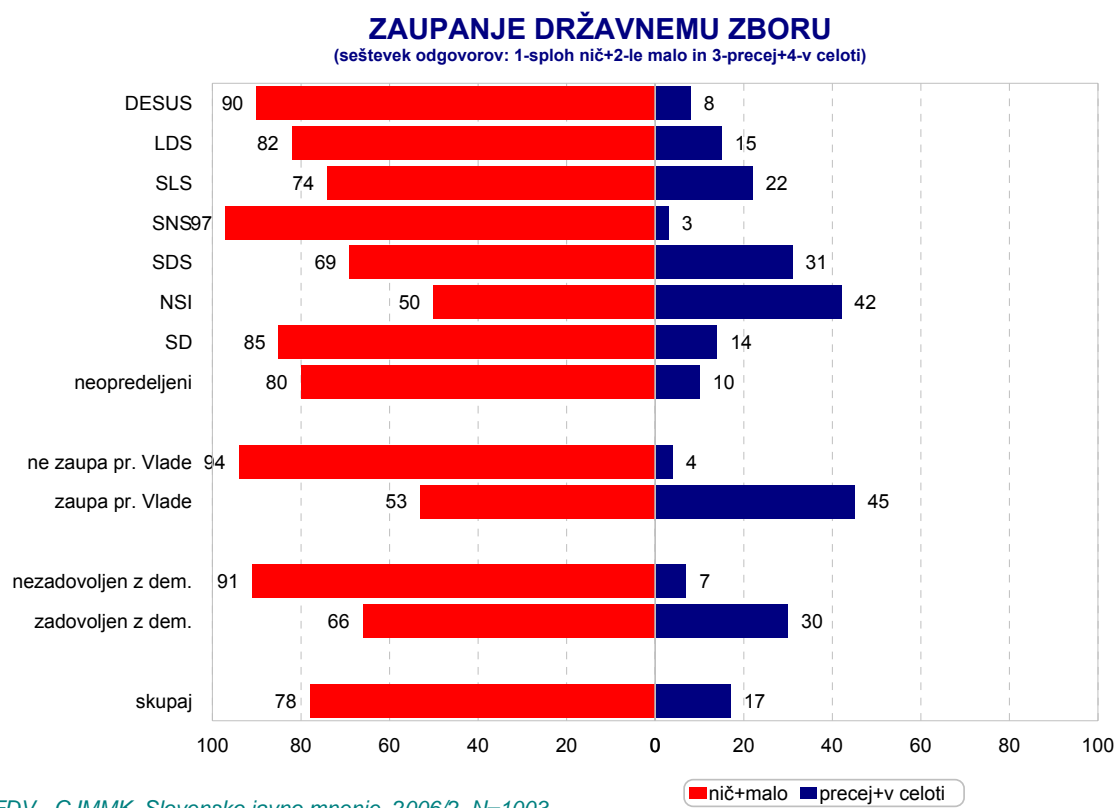
V nadaljnji analizi bomo na osnovi raziskave iz leta 2006 pokazali na strukturne značilnosti v izražanju zaupanja v opazovane institucije. Pri tem bomo bolj izčrpni pri prikazovanju državnih institucij, omejili pa se bomo v prikazu civilno-družbenih, še posebej, če zanje velja domneva, da v opredeljevanju do njih ni bistvenih razlik. Tako v poročilo ne bomo vključili analize zaupanja v družino, kot v rangu najvišje uvrščene in zaupanja političnim strankam, kot najnižje uvrščene opazovane institucije, saj pri njiju iz prevladujočega izražanja zaupanja oz. nezaupanja odstopata le majhni skupini (pri družini 4,9% in pri političnih strankah 7,6%) – in pri njih ni kaj analizirati.

2.2 Kako se izraža zaupanje v posamezne institucije oz. posamezne skupine institucij – in kaj ga določa

Državni zbor. Med državnimi institucijami s v rangu zaupanja najnižje uvrsti državni zbor. Analitični pregled pokaže, da delež respondentov ki izražajo zaupanje (povprečje: 17%), naraste oz. upade glede na starost (do 30 let: 11%, 61 in več let: 22%), deloma glede na izobrazbo (srednja: 15%, visoka: 20%), najizraziteje pa zaniha ob razvrščanju glede na strankarske preference, zadovoljstvo z demokracijo in izražanje zaupanja predsedniku vlade. V grafu 4 so prikazani ekstremi v izražanju zaupanja po skupinah. Pri tem se potrди domneva, da občutek "udeležbe na oblasti" pri respondentih, ki preferirajo koalicijske stranke, v ocenjevanju državnih institucij deluje afirmativno oz. konformno. Samo v ilustracijo: daleč najvišje zaupanje državnemu zboru smo izmerili med preferenti NSI (42%), med respondenti, ki izrekajo zaupanje predsedniku vlade (45%), dalje, med tistimi, ki so zadovoljni z

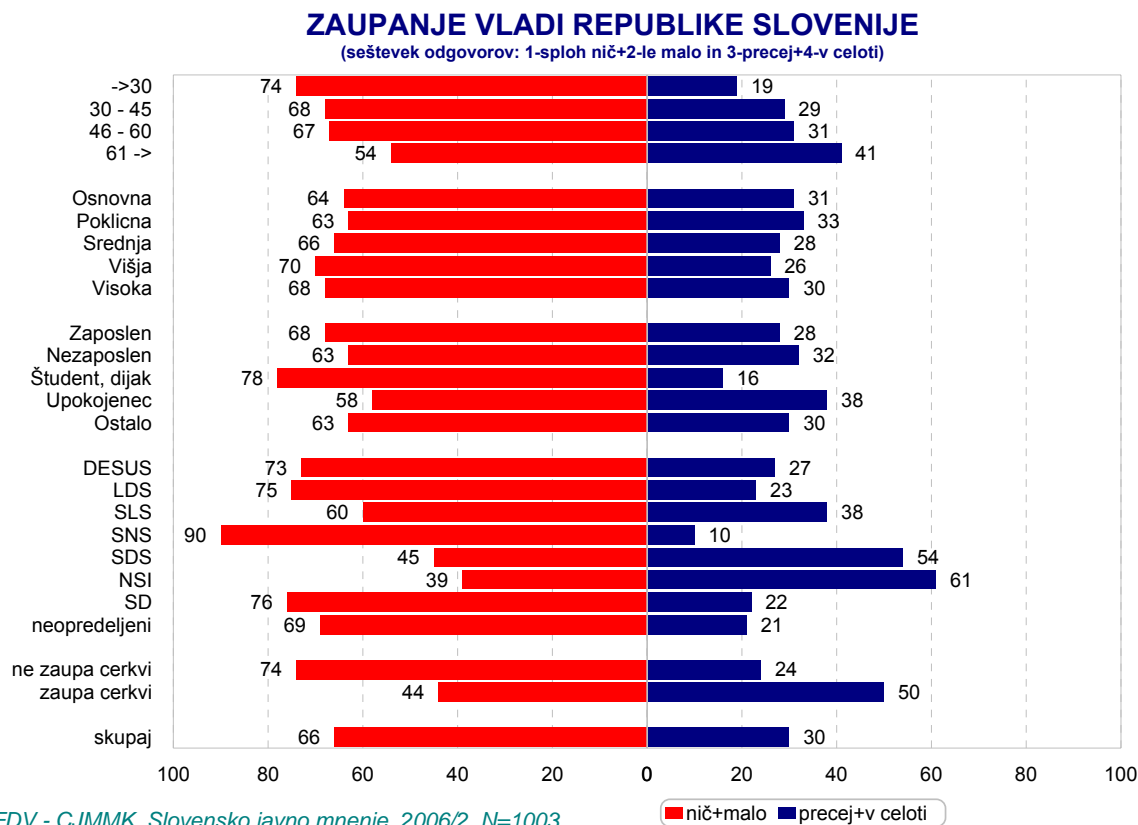
demokratičnostjo (30%) ter med preferenti SDS (31%) in med desno samoopredeljenimi (30%).

Graf 4

Vlada in predsednik vlade. Drugi dve na rangju zaupanja najnižje uvrščeni državni ustanovi sta vlada in predsednik vlade. Za vlado (glej graf 5) je značilno, da delež izrečenih nezaupanj (66%) mčno preseže delež izrečenih zaupanj (30%). Med vsemi opazovanimi kategorijami vladi največ zaupanja izrekajo preferenti NSI (61%), SDS (54%) in SLS (38%). Z visokim izraženim zaupanjem vladi izstopajo tudi respondenti, ki zaupajo v cerkev (50%) ter verniki, ki redno tedensko obiskujejo verske obrede (42%), dalje, respondenti, ki so zadovoljni z demokratičnostjo (47%), desno samoopredeljeni (54%) itd. Največ nezaupanja vladi pa izrekajo preferenti SNS (90%), SD (76%), LDS (75%) in DESUS (73%), levo opredeljeni (77%), slojno najnižje uvrščeni (73%) respondenti, ki ne obiskujejo verskih obredov (75%), najmlajši respondenti (74%) ter študentje, dijaki (78%) itd. Že površna analiza pokaže, da na izostrovanje odnosa do vlade, ki se izraža v nezaupanju oz. v zaupanju, v največji meri vplivajo nazorske določnice oz. položaj v razmerju do vlade in njenih političnih nosilcev.

Graf 5

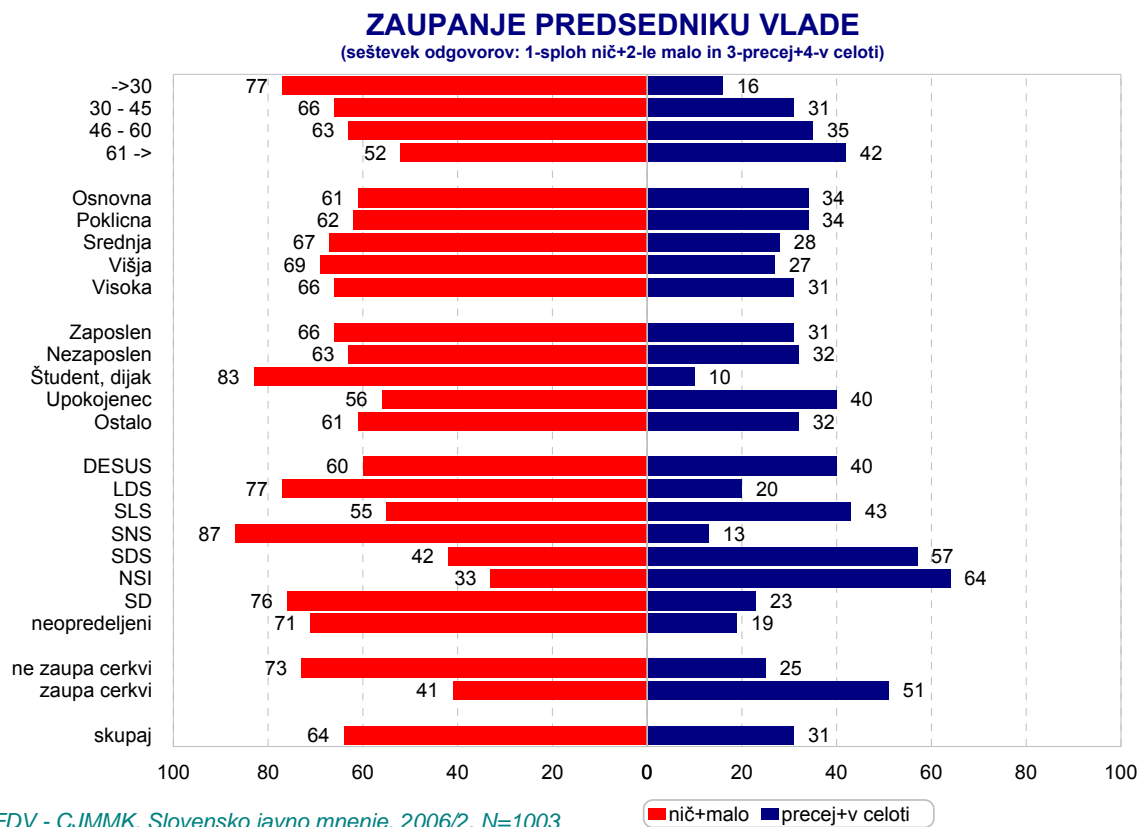

Podobne uvrstitve in povezave pa razkrije tudi analiza izrekanja zaupanju predsedniku vlade. Osnovne ugotovitve iz te analize ilustrira graf 6. Pri tem je zanimivo, da izrekanje zaupanja predsedniku vlade skokovito narašča po starostnih skupinah: iz nizkega pri najmlajših (16%) do visokega pri najstarejših (42%). Najmlajši v izrekanju zaupanja (16%) predsedniku vlade ostajajo daleč za povprečjem in se jih kar tri četrtine (77%) znajde med nezaupljivimi. Med najstarejšimi pa je delež zaupljivih (42%) značilno nad povprečjem, delež nezaupljivih (52%) pa glede na povprečje bistveno zmanjšan, čeprav prevladujoč.

Analiza glede na izobrazbene kategorije pokaže manjša nihanja, zaznamo pa, da je pri najnižjih izobrazbenih nezaupljivih nekaj manj in zaupljivih nekaj več, kot v povprečju. Analiza glede na zaposlitvene skupine izostreno pokaže predvsem opredeljevanje študentov in dijakov, torej najmlajših in upokojencev, torej najstarejših. Med študenti, dijaki je delež nezaupljivih (83%) visoko nad povprečjem in delež zaupljivih (10%) globoko pod njim. Upokojenci pa po deležu nezaupljivih (56%) zaostajajo za povprečjem, ga pa po deležu zaupljivih (40%) značilno presežejo. Glede na to, da se enaka razmerja v izražanju zaupanja med najmlajšimi in najstarejšimi ter med študenti, dijaki in upokojenci pokažejo tako pri vladi, kot pri predsedniku vlade, se na svojski način zastavlja vprašanje pooblaščenosti izvršne oblasti kot usmerjevalke razvoja in nosilke reformnih programov.

Primerjava izražanja zaupanja vladi in predsedniku vlade ne kaže značilnih odstopanj. Predsednik vlade – kot personificirana institucija – ni deležen pričakovanega povečanega zaupanja.

Graf 6

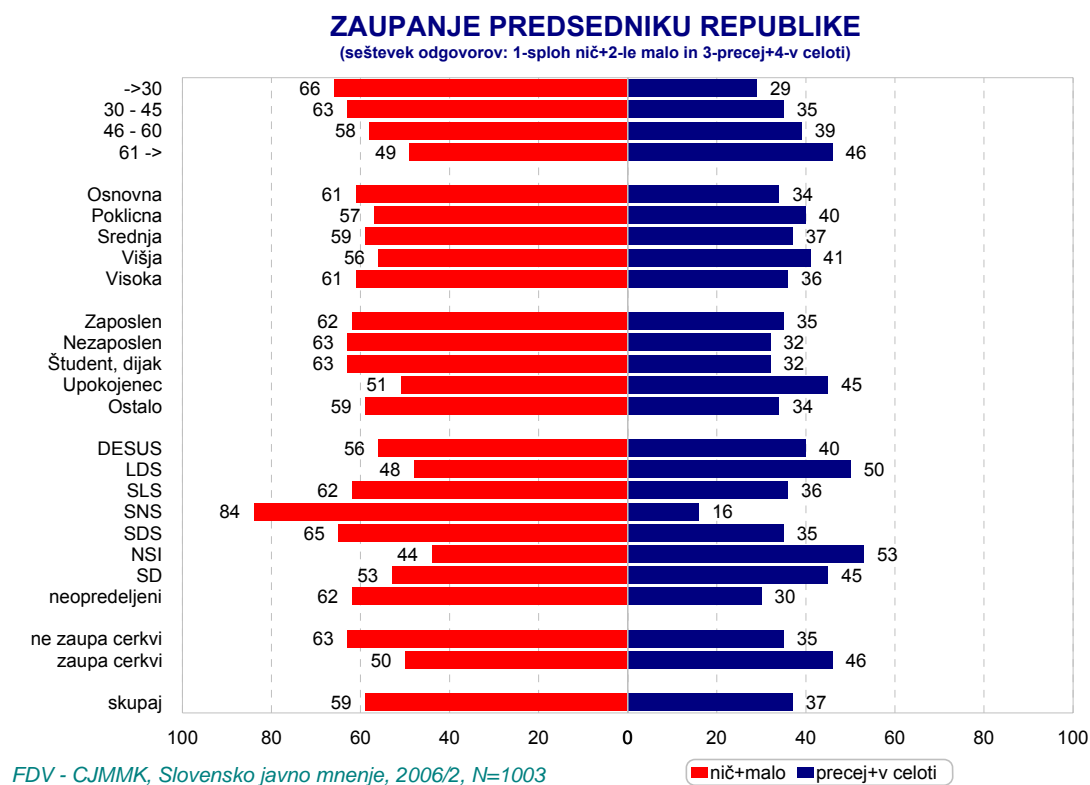

Skladno s pričakovanji se pokaže, da je tudi izrekanje zaupanja predsedniku vlade močno odvisno oz. pod vplivom nazorskih opredelitev ocenjevalcev. Tako mu na primer največ zaupanja izrekajo preferenti NSI (64%) in SDS (57%), preferenti, ki zaupajo cerkvi (51%) oz. tedensko obiskujejo verske obrede (45%), dalje, respondenti, ki so zadovoljni z demokratičnostjo (49%), desno samoopredeljeni (59%), negativno opredeljeni do socializma (40%) itd. Z visokim deležem izraženih nezaupanj (vsi: 64%) izstopajo respondenti iz najmlajše starostne skupine (77%), študentje, dijaki (83%), preferenti LDS (77%) in SD (76%), desno samoopredeljeni (59%), pa tudi preferenti, ki ne zaupajo cerkvi (73%), ki so nezadovoljni z demokratičnostjo razmer (83%) itd. Z vidika prej nakazane legitimitete izvršne oblasti tudi na tem mestu posebej izstopa nezaupanje, ki je v temelju odnosa najmlajših, najbolj izobraženih, liberalneje in opozicijsko usmerjenih, sekulariziranih skupin v volilnem telesu do oblasti – in tudi do predsednika vlade. To dodatno vzpodbuja razmislek o izločenosti znatnega dela volivcev iz političnih razmerij.

Predsednik republike. Med državnimi organi se z največjim deležem respondentov, ki mu zaupajo, najvišje uvrsti predsednik republike. Deležen je zaupanja dobre tretjine (37,3%) respondentov in nezaupanja treh petin (59,1%) respondentov; uvršča se značilno nad

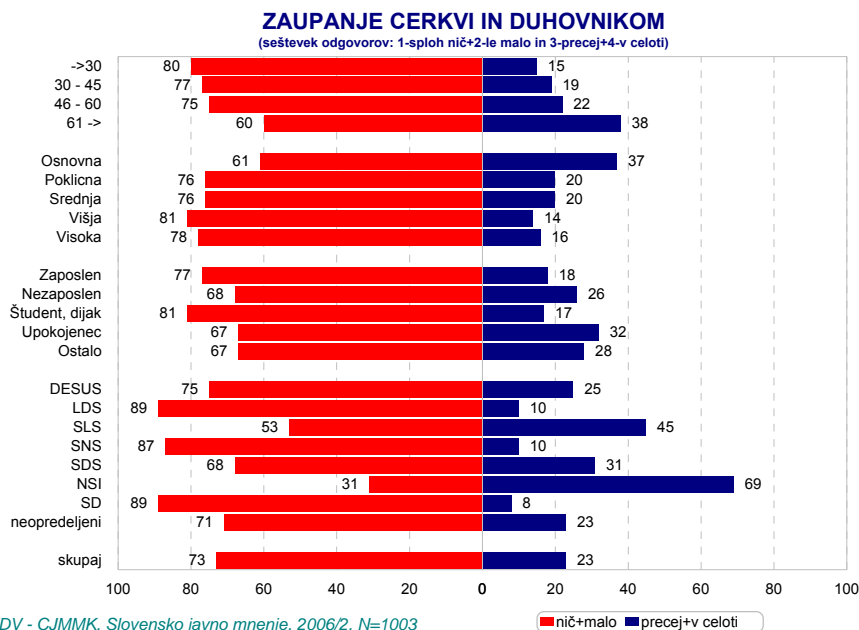
predsednika vlade oz. vlado in državni zbor. Rezultati analize so ilustrativno prikazani v grafu 7. Pokaže se, da se prej nakazane povezave glede na starost in izobrazbo potrdijo tudi na tem mestu. Tako najmlajši izrekajo predsedniku republike bistveno več (66%) nezaupanja kot zaupanja (29%), v obojem odstopajo od povprečij. Med najstarejšimi pa jih več kot v povprečju izreka zaupanje (46%) in manj (49%) nezaupanje. Razlike v izrekanju zaupanja glede na izobrazbene skupine so zabrisane in neznačilne. Med zaposlitvenimi skupinami študentje in dijaki ne izstopajo iz povprečij. Upokojenci izrekajo zaupanje nekako v skladu s prej nakazanim: značilno več kot v povprečju je zaupljivih (45%) in manj nezaupljivih (51%). Šele uvedba nazorskih spremenljivk povezave dinamizira. Bolj zaupljivi do predsednika republike so preferenti LDS (50%), SD (45%) – in tudi NSI (53%); izrazito nezaupljivi pa so preferenti SNS (84%) SDS (65%), desno samoopredeljeni (62%) ter respondenti, ki negativno vrednotijo socializem (69%), ki zaupajo cerkvi (63%) itd.

Graf 7

Cerkev in duhovščina. Med civilno družbenimi institucijami se najnižje uvrsti cerkev in duhovščina. Cerkvi slaba četrtnina (23,3%) respondentov izreka zaupanje in slabe tri četrtine (73%) nezaupanje. Analiza pokaže, da je izrekanje zaupanja oz. nezaupanja razporejeno neenakomerno in da se smiselne in pričakovane zveze glede na starost, izobrazbo, zaposlitev, prostorsko umeščenost – in še posebej glede na njihove nazorske značilnosti – potrdijo. Del teh povezav je prikazan v grafu 8.

Graf 8

Preizkus glede na pripadnost starostnim skupinam pokaže stopnjeviti – in pri najstarejši skupini respondentov izraziti prispevek v prid zaupanja (38%), oz. pri najmlajših prevladujoče (80%!) izražanje nezaupanja. Podobno, celo stopnjevito, se izrazi vpliv pripadnosti izobrazbenim skupinam. Tako med višje in visoko izobraženimi močno prevlada nezaupanje (81% – 78%), v osnovnošolski skupini pa značilno upade (61%) pod povprečje, naraste pa delež (37%) zaupljivih. Značilno več zaupanja v cerkev kot v povprečju torej razkrijemo pri najstarejših (38%) in najnižje izobraženih (37%); povečan delež zaupljivih pa odkrijemo še med nezaposlenimi, med respondenti v najslabšem materialnem položaju, med prebivalci podeželja itd.

Pokaže se tudi, da je izrekanje zaupanja v povezavi z nazorsko bližino aktualni oblasti. To najbolj izstopa med preferenti NSI, ki v veliki večini (69%) izrekajo zaupanje cerkvi, pa tudi med preferenti SLS (45%), desno samoopredeljenimi (44%), preferenti SDS (31%) itd. Največ nezaupljivih do cerkve in duhovščine pa je med najmlajšimi (80%), višje (81%) in visoko (78%) šolanimi ter študenti, dijaki (81%), med prebivalci mest (78%), med levo samoopredeljenimi (88%), preferenti LDS in SD (89%) itd.

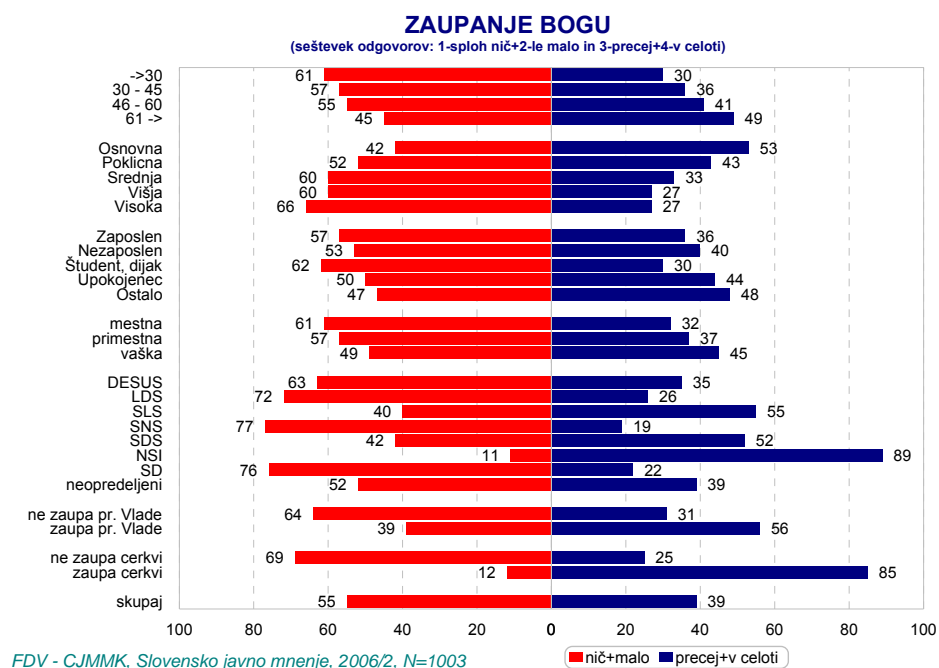
Za razumevanje izrekanja zaupanja v cerkev in duhovščino v trenutnih slovenskih razmerah je pomembno ugotoviti, kako se do cerkve izrekajo verni oz. neverni oz. tisti, ki obiskujejo verske obrede. Med vernimi, ki jih je med respondenti polovica (49,3%), je dobra polovica (55%) takih, ki do cerkve izrekajo nezaupanje in dobri dve petini (42%), ki cerkvi izrekajo zaupanje. Delež zaupljivih močno upade med versko neopredeljenimi (9%); le posamezniki med nevernimi (1%) cerkvi izrekajo zaupanje. Tako je med nevernimi nezaupljivih do cerkve kar 96%!, med neopredeljenimi 85% in med vernimi 55% respondentov ustrezne skupine. Podobno, a manj izostreno sliko nam ponudi preizkus glede na pogostost obiskovanja verskih obredov: redni nedeljski obiskovalci v veliki večini (68%) izrekajo zaupanje in le v manjši

meri (29%) nezaupanje do cerkve in duhovščine. Že pri manj rednih obiskovalcih (1 do 3x mesečno) se razmerje obrne: tri petine (60%) jih cerkvi ne zaupa, dve petini (38%) pa zaupa. Delež zaupljivih do cerkve po kategorijah obiskovalcev verskih obredov upada in je najnižji med respondenti, ki verskih obredov sploh ne obiskujejo (6%).

Za civilno družbene ustanove na sploh – in še posebej za RKC– velja predpostavka, da je njihovo uspešno in legitimno delovanje utemeljeno na visokem splošnem zaupanju, če gre za ustanove univerzalnega pomena oz. na visokem segmentalnem zaupanju, če gre za ustanove, ki delujejo v ožjih družbenih segmentih. Za RKC brez dvoma velja prva predpostavka. Njeno delovanje je sicer nominalno usmerjeno k vernikom, njeno trajno poslanstvo pa ta omejen okvir močno presega, saj se v svoji pastoralni vlogi in kot nosilka določenih vrednostnih konceptov postavlja v družbeni prostor. In v tem pogledu je legitimitetni položaj RKC v slovenskem družbenem prostoru močno sporen, saj uživa večinsko zaupanje le pri ozkem segmentu rednih obiskovalcev verskih obredov.⁹

V ilustracijo ne tem mestu dodajamo še prikaz analize izrekanja zaupanja bogu (glej graf 9). Pokaže se, da zaupanje bogu narašča s starostnimi skupinami ter upada z izobrazbenimi skupinami; da prebivalci podeželja izrekajo mnogo več zaupanja kot prebivalci mest itd. Izrekanje zaupanja v boga je v tesni povezavi z vernostjo (zaupa: 66%; ne zaupa: 28%), obiskovanjem verskih obredov (enkrat tedensko: 85% zaupa; 10% ne zaupa). Posredno se to pokaže tudi pri preizkusu z nazorskimi spremenljivkami kot npr. pri strankarskih preferencah. Med vsemi preferenčnimi skupinami glede na izraženo zaupanje najbolj izstopa skupina preferentov NSI, sledita pa ji skupini SLS in SDS.

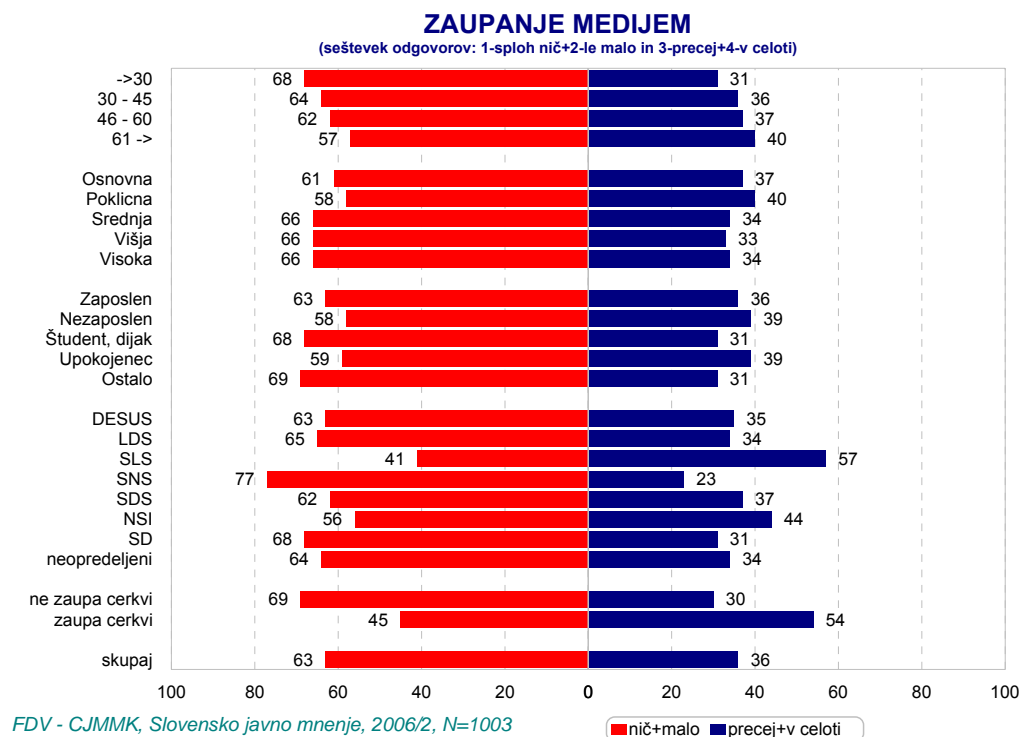
Graf 9

⁹ Ta skupina predstavlja približno 16% vseh respondentov.

Mediji. Televizija, časopisi in radio sodijo glede na izraženo zaupanje v sredino ranga opazovanih institucij. Njihovo umestitev v izražanje zaupanja je v obdobju iz druge polovice 90-ih let visoka in stabilna. To velja tudi za odmero v SJM 2006₂, kjer se med opazovanimi dvajset osebki uvrstijo na deveto mesto.

Graf 10

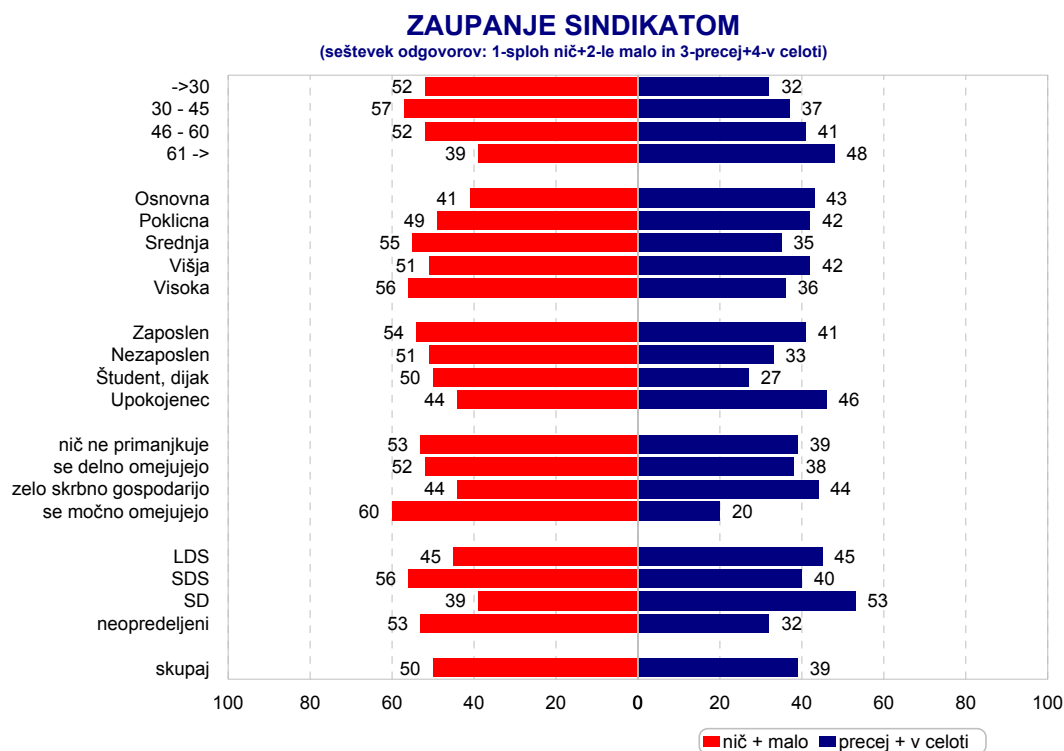
Graf 10 nakazuje, da delež izraženega zaupanja v medije (36%) doseže dobro polovico skupnega izraženega nezaupanja (63%). Pokaže se, da na izražanje nezaupanja oz. zaupanja vpliva pridobljena izkušnja, kot se izraža skozi pripadnost starostnim skupinam, vendar je ta vpliv komaj značilen. Enako velja tudi za vpliv pripadnosti izobrazbenim skupinam, kjer se pokaže kompaktnejše nezaupanje do medijev v skupinah od srednješolsko izobraženih navzgor in manjše navzdol. Med zaposlitvenimi skupinami močneje izstopi le skupina študentov, dijakov, podobno kot skupina najmlajših (do 30 let), pri kateri nezaupanje izstopa močneje (68%) kot zaupanje (31%). Večja nihanja v izražanju zaupanja pa opazimo med skupinami preferentov političnih strank. Med njimi posebej izstopata s povečanim deležem zaupanja skupini SLS (57%) in NSI (44%), s povečanim deležem nezaupanja pa skupine preferentov SNS (77%), SD (68%), LDS (65%) itd. Med vsemi v analizo vključenimi spremenljivkami pa na izražanje zaupanja oz. nezaupanja najbolj vplivata posredni nazorski spremenljivki zaupanje v cerkev in zaupanje predsedniku vlade. Med respondenti, ki cerkvi zaupajo, je bistveno večji (54%) delež tistih, ki medijem zaupajo. K temu naj dodamo, da take opredelitve do medijev ne določa vernost, saj med kategorijami vernih in nevernih ne odkrijemo značilnih razlik. Dodajmo še, da podobno kot zaupanje v cerkev, na opredeljevanje do medijev vpliva tudi zaupanje predsedniku vlade. Med respondenti, ki ne zaupajo

predsedniku vlade, je kar 72% nezaupljivih do medijev, medtem ko tisti, ki predsedniku vlade zaupajo, daleč nad povprečjem izrekajo zaupanje medijem (53%).

Sindikati. Sindikati sodijo v skupino civilno-družbenih osebkov, ki so bili v slovenskem prostoru v obdobju do konca 90-ih let nizko uvrščeni, s prehodom v novo desetletje pa do danes pa se uvrščajo visoko, v zgornji rob srednje tretjine. Medčasovne primerjave nakažejo visok položaj in stabilnost takega uvrščanja od leta 2000 do 2006. Tako se tokrat sindikati uvrstijo bistveno višje kot večina državnih institucij in višje kot vojska, NATO, sodišča, mediji in policija.

Analiza, prikazana v grafu 11, nakaže okoliščine, ki vplivajo na oblikovanje in izražanje zaupanja sindikatom. Pokaže se, da k temu prispeva celotna življenjska izkušnja, in tudi politična socializacija v preteklih družbenih razmerah, dalje, zaposlitveni status, saj skladno s pričakovanjem zaposleni (41%) in upokojenci (46%) bolj pogosto izrekajo zaupanje sindikatom kot nezaposleni (33%) oz. študentje, dijaki (27%). Pokaže se tudi, da izražanju nezaupanja v sindikate prispeva tudi skrajno neugoden materialni položaj v družini itd. Da na oblikovanje odnosa do sindikatov vpliva tudi nazorska opredeljenost, ilustrira ugotovitev, da je med preferenti SD (53%) in LDS (45%) bistveno več zaupljivih, med preferenti SDS pa bistveno več nezaupljivih (56%) do sindikatov. Kot dodatno ilustracijo vpliva nazorske opredeljenosti dodajmo, da k zaupanju sindikatu prispeva tudi pozitivna opredelitev do socializma (50%) ter leva samoopredeljenost (52%).

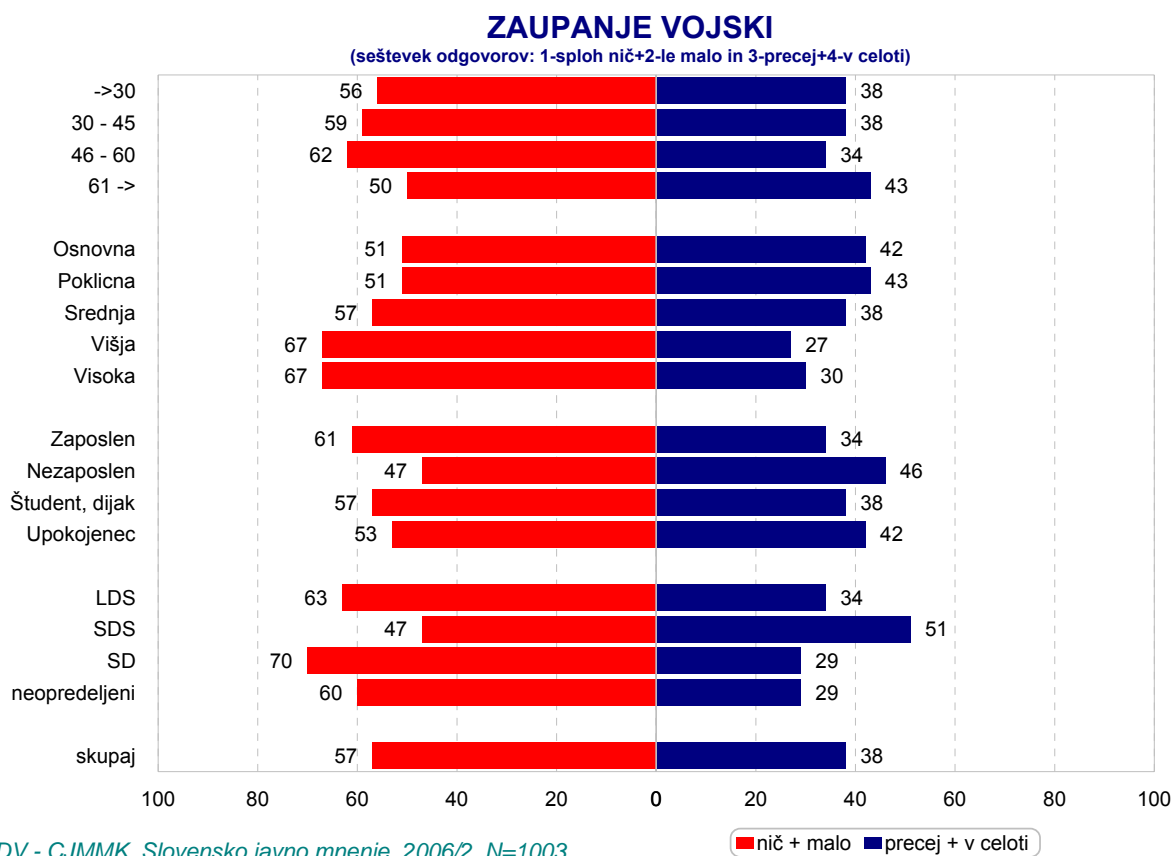
Graf 11

FDV - CJMMK, Slovensko javno mnenje, 2006/2, N=1003

Slovenska vojska, NATO. Medčasovne primerjave pokažejo, da je bila vojska, takoj za družino, leta 1991 (skupaj s predsednikom republike), uvrščena v sam vrh institucij glede na izraženo zaupanje. Visoko zaupanje v vojsko v sredini 90-ih močno upade, se v letu 2000 povzpne – nekako na dno zgornje tretjine opazovanih institucij – in v letu 2006 pristane v sredini srednje tretjine. Tokrat (2006) izrazi vojski zaupanje dve petini (38%) in nezaupanje slabe tri petine (57%) respondentov. Iz tega povprečja vidneje izstopajo, s povečanim deležem zaupljivih preferenti SDS (51%), nezaposleni (46%), najstarejši respondenti (43%) ter upokojenci (42%) itd. Največ nezaupljivih do vojske pa je med preferenti SD (70%), višje in visoko izobraženimi (67%), preferenti LDS (63%) itd. Med vsemi v analizo vključenimi kategorijami s svojim prispevkom k opredeljevanju do vojske največ prispevata kategoriji višje in visoko izobraženih. Pričakovana kompaktnost opredelitev najmlajših in mladih ni enoznačna, saj je med njimi nezaupljivih le neznatno več kot v povprečju, hkrati pa v izražanju zaupanja vojski ostajajo na ravni povprečja.

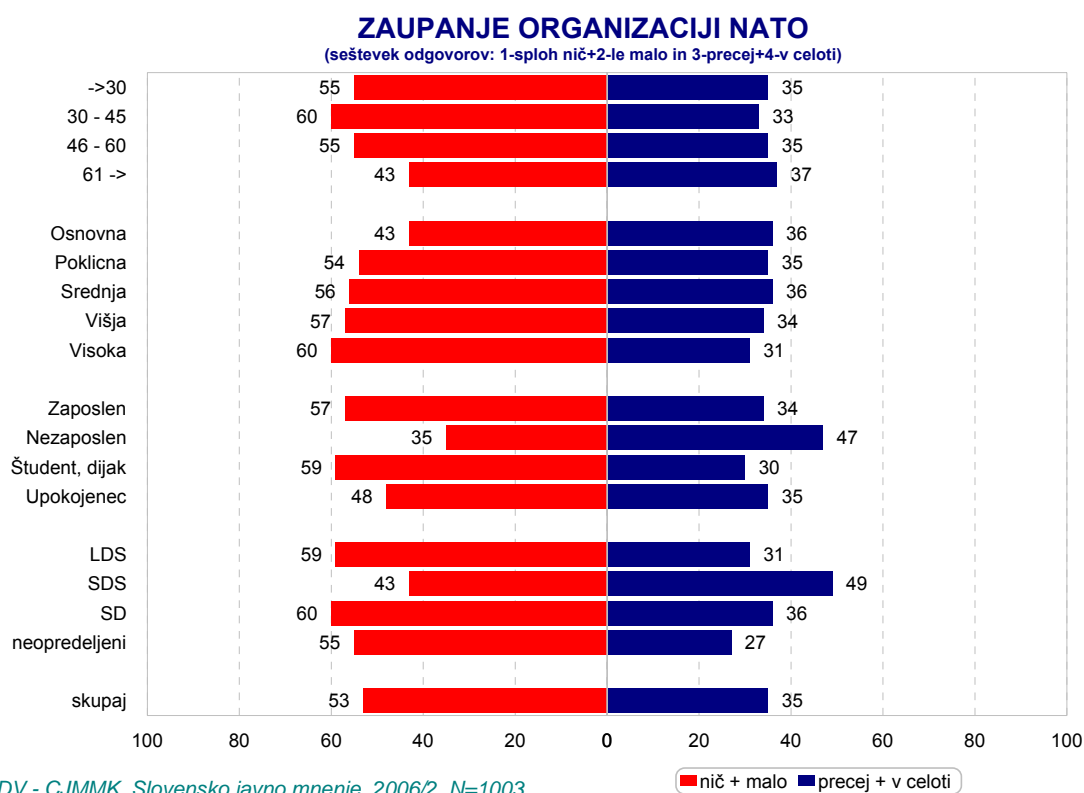
Graf 12

Medčasovne primerjave pokažejo, da se NATO kot institucija zaupanja uvršča mnogo bolj dinamično kot slovenska vojska. V preseku 2006 se NATO uvršča na dno srednje tretjine; zaupanje v NATO izreka dobra tretjina (34.9%), nezaupanje pa dobra polovica (53.1%) respondentov. Vpogled v analitično gradivo pokaže, da več nezaupanja kot v povprečju v NATO izrekajo mlajši (30 do 45 let) in visoko izobraženi (60%), preferenti SNS (72%), SD (61%), LDS (59%), strankarsko neopredeljeni (56%) itd. Da odnos do NATO sodoloča tudi

aktualno politično opredeljevanje, ilustrira povečano nezaupanje v NATO med respondenti, ki ne zaupajo predsedniku vlade (65%), ki ne zaupajo cerkvi (60%), ki so nezadovoljni z demokratičnostjo razmer (69%), levo samoopredeljeni (67%) itd. Zaupanje v NATO pa v večji meri kot v povprečju izrekajo tudi nezaposleni (47%), preferenti NSI (58%) in SDS (49%), respondenti, ki zaupajo predsedniku vlade (55%), desno opredeljeni (51%) itd. Zaupanje v organizacijo NATO je v povezavi z izražanjem zaupanja v slovensko vojsko.

Graf 13

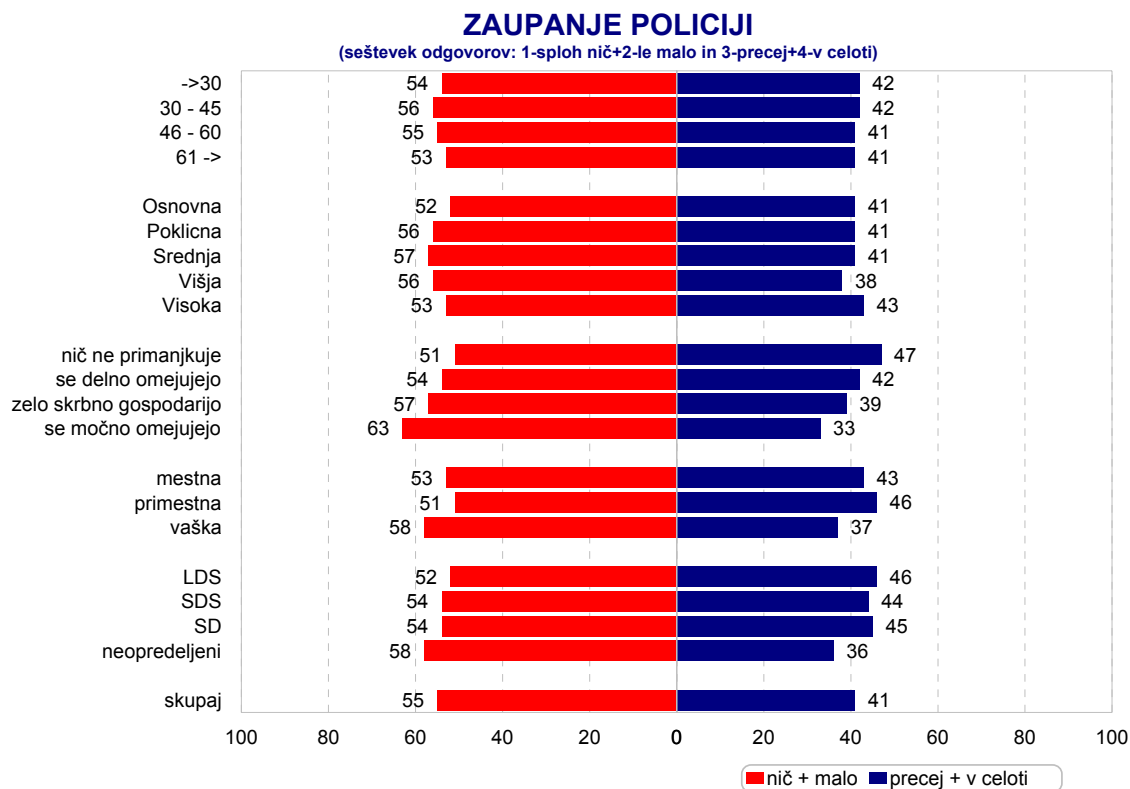

Sodišča in policija. Sodišča se glede na izraženo zaupanje uvrščajo nekako v sredino ranga; slabe tri petine (58,6%) jim izrekajo nezaupanje, dobra tretjina (37,5%) pa zaupanje. Pogosteje kot v povprečju sodiščem zaupajo najmlajši (do 30 let: 42%), visoko izobraženi (43%), upokojenci (46%), preferenti LDS (47%) in SDS (41%) ter desno opredeljeni (41%) itd. Najmanj zaupanja do sodišč pa kažejo respondenti iz skupin najstarejših (61 in več let: 62%), višje izobraženih (65%), preferentov SNS (68%), SD (66%), levo opredeljenih (61%), najnižje slojno opredeljenih (68%) itd.

Aktualna meritev policijo v rangu zaupanja uvršča v zgornji del srednje tretjine opazovanih institucij neposredno za sindikati. Pokaže se, da je delež respondentov, ki izrekajo policiji zaupanje (41,4%), še vedno značilno pod deležem respondentov, ki izrekajo nezaupanje (54,8%). Analiza, prikazana v grafu 14 nakaže uniformnost opredeljevanja; nobenih razlik ni med starostnimi in izobrazbenimi kategorijami, le neznatne razlike med kategorijami glede na bivalno okolje itd. Preizkus s spremenljivkami, ki označujejo nazorski kontekst, pa se deloma potrdi. Tako npr. zaupljivi do predsednika vlade v večji meri (59%) zaupajo policiji kot

nezaupljivi (34%); tisti, ki zaupajo cerkvi, v večji meri zaupajo tudi policiji (50%) in obratno; tisti, ki so z demokratičnostjo razmer nezadovoljni, so daleč bolj nezaupljivi do policije (68%) kot tisti, ki so z demokratičnostjo razmer zadovoljni (42%) itd.

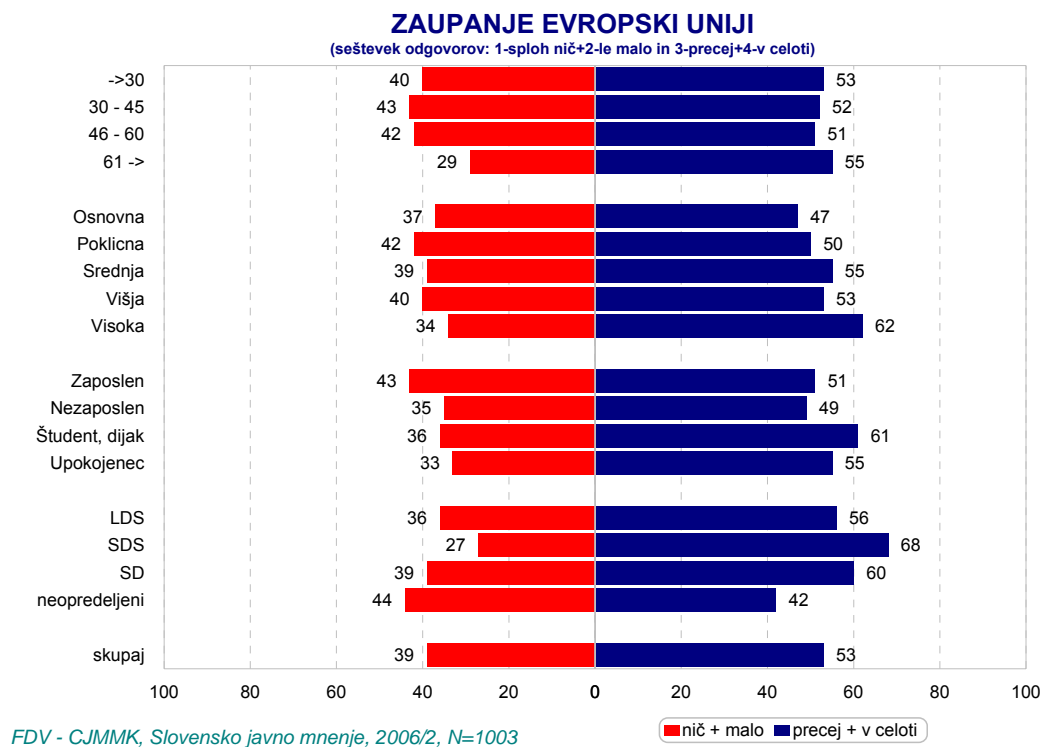
Graf 14

FDV - CJMMK, Slovensko javno mnenje, 2006/2, N=1003

Evropska unija in OZN. Evropska unija se uvršča v zgornjo tretjino, med institucije z visokim deležem izraženega zaupanja (52,8%); delež nezaupljivih dosega dobro tretjino (38,7%) respondentov. Pregled opravljene analize pokaže, da se izražanje zaupanja oz. nezaupanja do EU kaže dokaj monotono in izenačeno. Iz nakazanega povprečnega razmerja s povečanim deležem nezaupanja izstopajo skupine preferentov DESUS (48%), SNS (55%), poklicno izobraženi (42%), nezadovoljni z demokratičnostjo razmer (57%), respondenti, ki negativno vrednotijo kapitalizem (42%), dalje, nezadovoljni z materialnimi razmerami v družini (48%) itd. Izražanje zaupanja, ki je sicer prevladujoče, pa vidneje izstopa med visoko izobraženimi (62%), študenti, dijaki (61%), med preferenti NSI (81%), SDS (68%), med desno samoopredeljenimi (68%), med zadovoljnimi z demokratičnostjo razmer (69%), dalje, med respondenti, ki pozitivno vrednotijo kapitalizem (68%) oz. negativno vrednotijo socializem (63%), med rednimi obiskovalci verskih obredov (58%), itd.

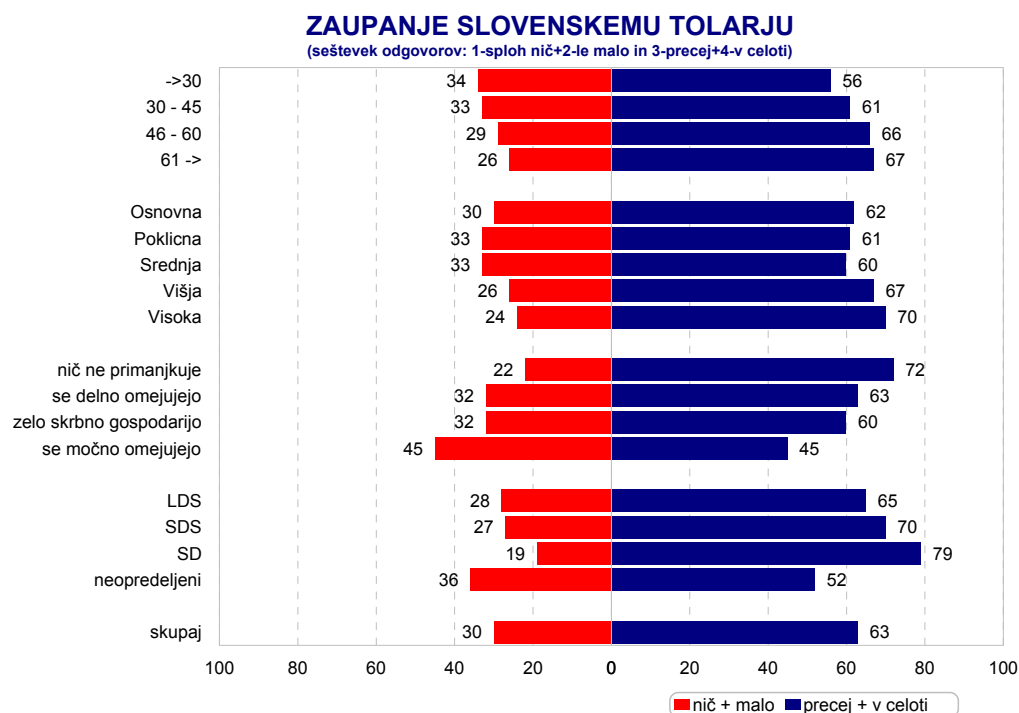
Graf 15

Slovenski tolar; gospodarstvo, podjetja; banke. Med civilno-druženimi institucijami iz ekonomskega sektorja se po izraženem zaupanju najvišje uvrsti slovenski tolar, sledijo mu banke in gospodarstvo oz. podjetja. Za vse tri omenjene ustanove velja, da so uvrščene visoko, v zgornjo tretjino, in da jim respondenti izrekajo v povprečju več oz. celo značilno več zaupanja kot nezaupanja. To še posebej izrazito izstopa pri vrednotenju slovenskega tolarja. Vanj je koncem lanskega leta izreklo zaupanje skoraj dve tretjini (62,8%) respondentov, nezaupanje pa le slaba tretjina (30,4%). Med skupinami, ki tolarju izrekajo največ zaupanja, se uvrščajo najstarejši (67%), visoko izobraženi (70%); dobro materialno situirani v družini (72%), levo (71%) in desno (72%) opredeljeni, zadovoljni (68%) oz. zelo zadovoljni (75%) z materialnimi razmerami v družini. Nakaže se tudi zveza z nazorskimi in političnimi opredelitvami. Največ zaupanja v tolar tako izrekajo preferenti NSI (83%) in SDS (70%), a izrazito tudi SD (79%). Dalje, v tolar zaupajo respondenti, ki zaupajo tudi predsedniku vlade (81%) oz. cerkvi (71%), ki so zadovoljni z demokratičnostjo razmer (71%) itd.

Tudi banke sodijo po izraženem zaupanju v vrh opazovanih institucij. Tri šestine (59,4%) bankam izreka zaupanje, slabi dve petini (37,4%) respondentov pa bankam ne zaupajo. Med bolj nezaupljivimi, kot v povprečju, so slabše materialno oskrbljeni (se močno omejujejo: 48%), nezadovoljni z materialnimi razmerami (46%), preferenti SNS (58%) in DESUS (44%), dalje, tisti, ki ne zaupajo predsedniku vlade (44%), itd. Z nadpovprečnim zaupanjem v banke izstopajo preferenti LDS (72%), levo opredeljeni (68%), itd.

Graf 16

FDV - CJMMK, Slovensko javno mnenje, 2006/2, N=1003

Malo nižje, a v zgornjo tretjino v rangu se uvrščajo gospodarstvo in podjetja. Tudi za to skupino institucij velja, da so deležne več zaupanja (51%) kot nezaupanja (43%). V izrekanju zaupanja izstopajo visoki izobraženi (69%), levo (62%) in desno (61%) samoopredeljeni, respondenti na vodstvenih (63%) in vodilnih (64%) mestih itd.

Šole, izobraževalni sistem. Neposredno za družino se z najvišjim deležem izraženega zaupanja (80,3%) uvrstijo šole. Šole se v vsem obdobju opazovanja (1991–2006) uvrščajo visoko v rangu zaupanja, kar ustreza prevladujočem pripisovanju izobrazbe, izobraženosti kot pomembne vrednote. Analiza pokaže, da v izražanje zaupanja po opazovanih skupinah ni bistvenih razlik, da pa vendarle s povečanim zaupanjem nastopajo visoki izobraženi (89%), dalje, preferenti SD (90%), levo opredeljeni (88%) itd. Več nezadovoljnih kot v povprečju pa odkrijemo med osnovnošolsko izobraženimi (21%), nezaposlenimi (21%), med preferenti SNS (45%), med respondenti, ki negativno vrednotijo socializem (22%), med tistimi, ki se sami slojno opredeljujejo kot "povsem spodaj" (27%), ki so nezadovoljni z materialnimi razmerami (22%), itd.

3.0 Medčasovne primerjave zaupanja v institucije "v celoti" v medčasovni primerjavi 1991–2006

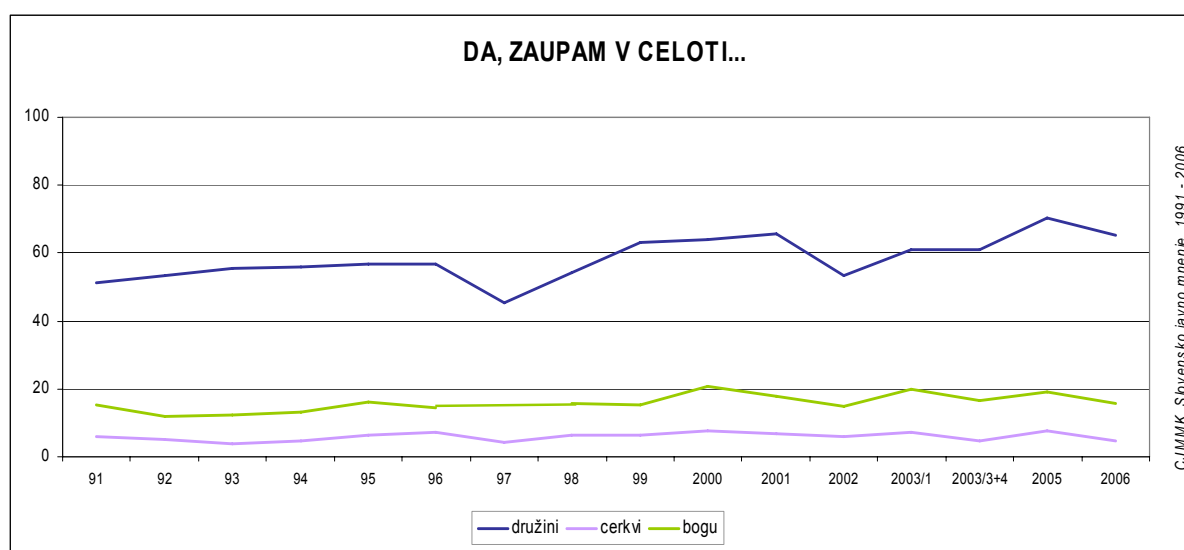
3.1 Medčasovne primerjave: prva, zadnja – in povprečje vseh meritev

Medčasovni pogled na meritve zaupanja v institucije pokaže bolj ali manj značilno dinamiko, naraščanje in upadanje oz. stabilnost izraženega zaupanja. V tem analitičnem prikazu se

omejujemo zgolj na "trdi" izraz zaupanja, namreč na prikaz tistega dela izjav o zaupanju, ki so se v lestvičnem obsegu meritev skozi čas lovili na lestvično vrednost "zaupam v celoti". Pri tem pripominjamo, da se sicer celotna analiza v tem poročilu nanaša na vsote navedb "zaupam v celoti" in "zaupam" (lestvične vrednosti 3+4).

Vpogled v medčasovna gibanja izražanja "zaupanja v celoti" nakaže seveda bistveno nižjo raven izraženega zaupanja v opazovane institucije. Vendar tudi v tem preizkusu enoznačno izstopa, da se v vrh, nekako na ravni treh petih uvrsti izraženo zaupanje v družino, na dno, omejeno zgolj na izjave posameznikov, pa zaupanje v politične stranke. Tudi zaupanje v cerkev se ne uvrsti značilno višje, kar ilustrira graf 17.

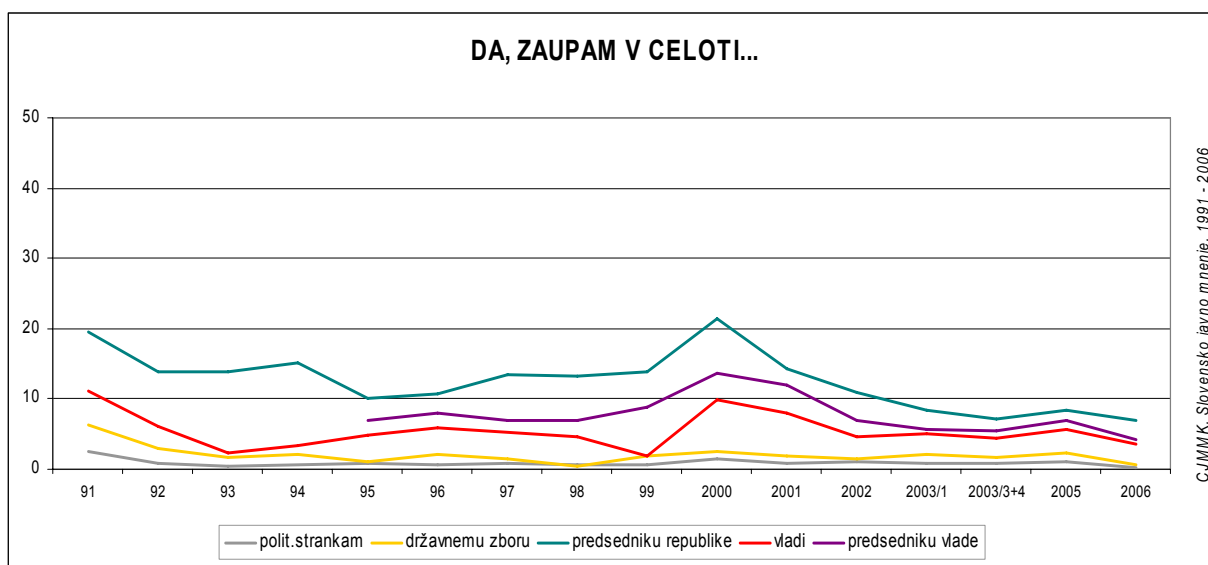
Graf 17

Grafični prikaz potrjuje stabilnost uvrščanja institucij iz človekove intimnosti in njihovo stabilnost v vsem opazovanem obdobju.

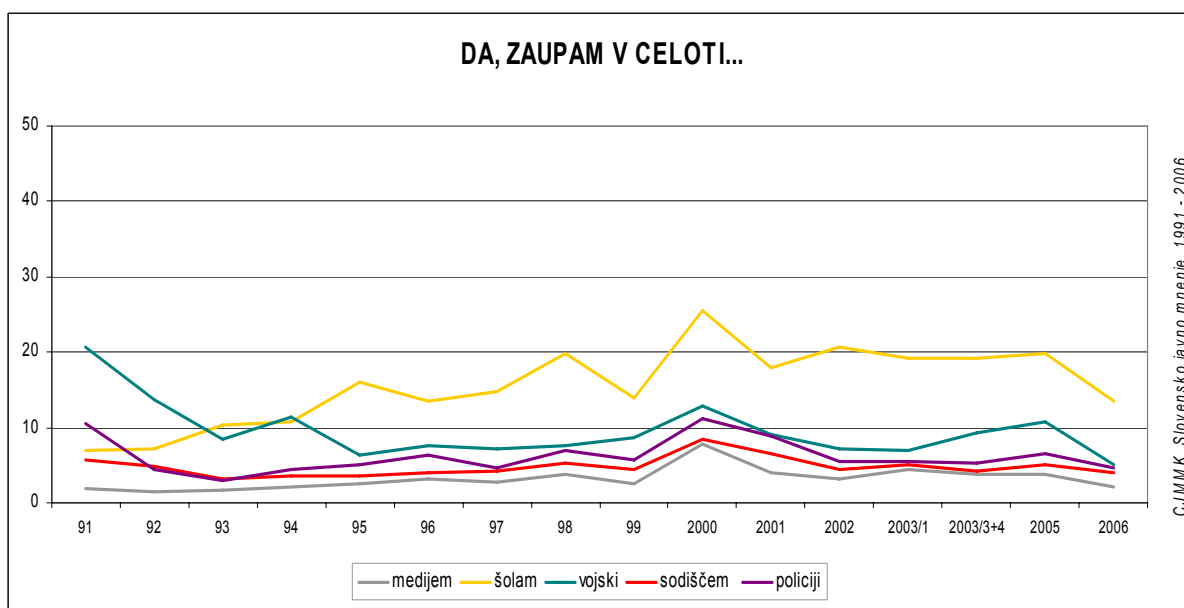
V grafu 18 so prikazana gibanja v izražanje celotnega zaupanja v nabor političnih institucij. Predvsem je očitno, da so te ob sistemskem obratu in vstopu v novo demokratično obdobje vezale nase več zaupanja in da je le-to kasneje splahnelo. To se pokaže predvsem v preseku meritev 1991. Podobno raven kot takrat dosežejo izrazi zaupanja v politične institucije šele leta 2000, nato pa je viden ponoven upad, ki se najbolj izrazi v preseku 2005–2006. V tem časovnem preseku izpraznjenja zaupanja v celoti je podobno kot v obdobju dveh meritev v letu 2003, torej v letu pred volitvami 2004. Še izrazitejše praznjenje zaupanja "v celoti" pa beležimo leta 1993, vsaj kar zadeva vlado, državnega zbora in političnih strank. Graf potrjuje, da se izražanje zaupanja v predsednika republike umešča v vsem obdobju nad preostalimi političnimi institucijami, kar je še posebej izraženo v časovnem preseku 1991–2001. Meritve po tem letu nakažejo še vedno prvenstveno uvrščanje predsednika republike, vendar le to poteka mnogo manj izrazito in znotraj splošnega toka izražanja zaupanja v politične institucije.

Graf 18

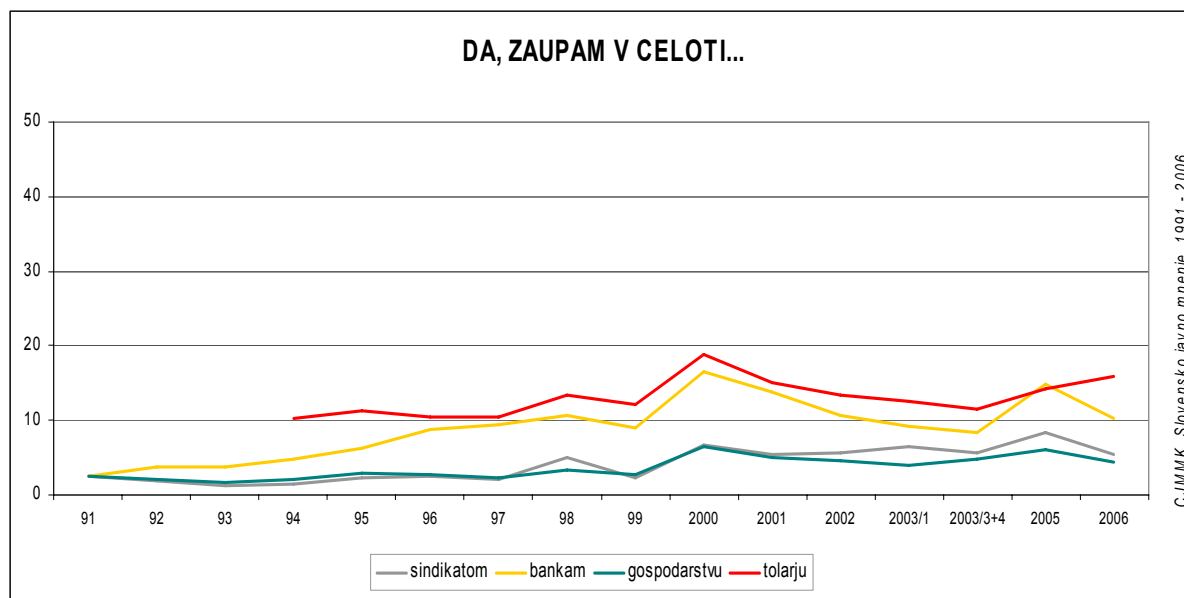
Graf 19 ilustrira zaupanje v celoti v sodišča, policijo, vojsko ter medije in šole. Graf nakaže prerezvrstitev šol in vojske ter policije, šol in sodišč glede na izhodiščne, vmesne in končne položaje. Šole z manj izhodiščnega zaupanja po prvih letih utrdijo svoj prednostni položaj nad vojsko. Vojska oz. teritorialna obramba v izhodišču izgubi svojo prvotno visoko uvrstitev in se umešča skupaj s policijo, sodišči in mediji. Teritorialna obramba in Slovenska vojska sta izgubili svoj osamosvojitveni bonus. Slednje velja tudi za uvrstitev policije. V umeščanju medijev, sodišč v opazovanem obdobju na tej ravni opazovanja ne zaznamo bistvenih odstopanj, razen vzpon v preseku leta 2000 in ponovno upadanje izrazov "zaupanja v celoti" v smeri leta 2005.

Graf 19

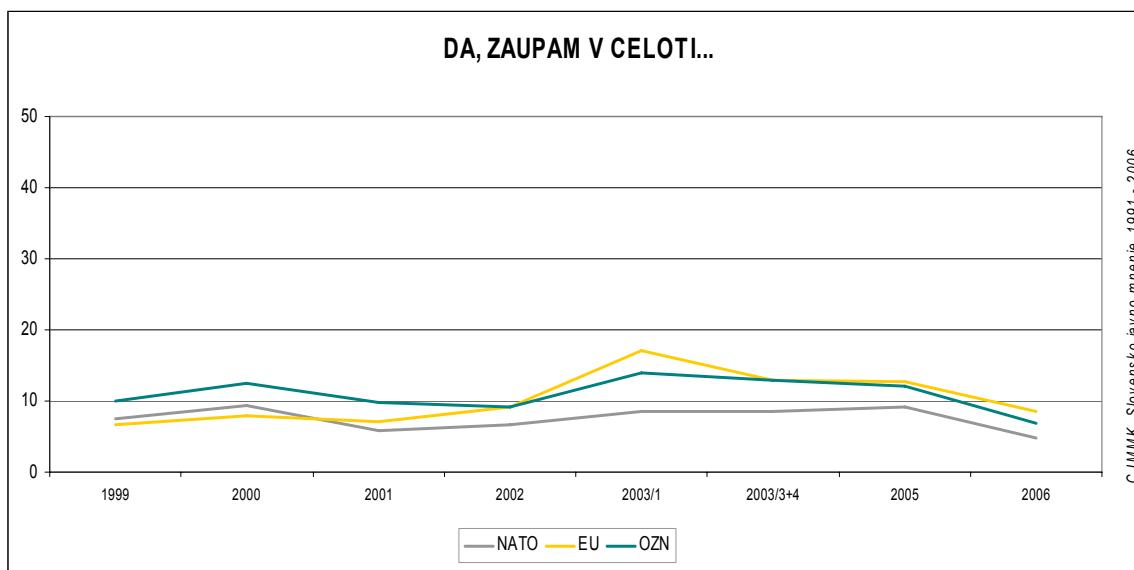
Za skupino civilno-družbenih ustanov gospodarskega segmenta in sindikata pa graf 20 ponazarja bistveno drugačen potek izražanja zaupanja "v celoti". Tako sindikati kot banke in gospodarstvo v izhodišču niso bili deležni nikakršnega zaupanja, podobno kot politične stranke. Naraščajoče izražanje zaupanja, ki se kaže tudi v zaupanju "v celoti" opazimo šele po letu 1994. Banke in tolar dosežeta svoj vrh leta 2000 in se odlej v rangu zaupanja uvrščata visoko. To pa velja tudi za gospodarstvo, gospodarska podjetja in sindikate.

Graf 20

Graf 21 ilustrira izražanje zaupanja "v celoti" v tri mednarodne organizacije. Meritve, uvrščene v medčasovni prikaz, pokažejo, da se EU iz spodnje prebije v zgornjo umestitev, primerjalno med OZN, NATO in EU. Vidi se tudi, da je v letu 2003, v obdobju predpristopnih pogajanj EU izvabljala pri ljudeh največ zaupanja "v celoti". Pokaže se tudi, da OZN uživa stabilno umestitev v Slovenčevem sentimentu, značilno nad ravno NATO. NATO ostaja, z izjemo obdobja 1999–2000, vseskozi tretje in najnižje uvrščena mednarodna institucija. Graf opozarja tudi na doslej najnižjo umestitev OZN in NATO na osnovi celotnega zaupanja. To še posebej izstopa v preseku 2005–2006, ko se Republika Slovenija pripravlja na prevzem vloge predsedujoče v EU. Nizka uvrstitev NATO v tem preizkusu pada v čas, ko Slovenija opravlja velike nakupe vojaške opreme in odpravlja velik del svoje vojske v mirovne misije na Balkan in drugam.

Graf 21

3.2 Medčasovne primerjave: skupno zaupanje – prikaz meritev v obdobju 1991–2006

V tabeli 3 so prikazani rezultati vseh meritev zaupanja v institucije v obdobju 1991–2006. V prikazu so za vsako meritev podani seštevki odgovorov "zaupanje je veliko", "zaupanje je precejšnje" (3+4) za vsako opazovano institucijo posebej. V tabeli so v desni skrajni koloni prikazana povprečja vseh izmerjenih deležev odgovorov, kar ponuja pogled na končno uvrstitev opazovanih institucij v rangu skupnega zaupanja, v dnu tabele pa so prikazana letna povprečja zaupanja v vse (oz. izbranih 14) institucije.

Oglejmo si najprej prvo uvrstitev. Visoko v vrh z najvišjim skupnim povprečnim deležem (90,3%) se uvrsti družina, povsem na dno z daleč najnižjim deležem (7,3%) pa politične stranke. Poleg družine se visoko uvrstijo še šole, izobraževalne ustanove (71,5%), slovenski tolar (62,0%) in Banka Slovenije (58,3%). Sledi skupina ustanov, pri katerih je povprečen delež zaupanja v obsegu od ene tretjine do ene polovice. Na zgornji rob te skupine se uvrščajo predsednik republike (47,1%), OZN (46,9%), banke (46,4%), Evropska unija (46,2%), Slovenska vojska (44,5%) in tudi sosedi (42,2%), nižjega NATO (37,9%), policija (37,0%), predsednik vlade (36,7%), gospodarska podjetja (34,6%), bog (34,5%) in mediji (34,0%). V spodnjo skupino, s povprečnim zaupanjem pod 33%, pa se uvrščajo sodišča (32,6%), vlada (30,0%), sindikati (26,4%), cerkev in duhovščina (22,6%), državni zbor (16,9%) in politične stranke (7,3%).

Seveda je ta uvrstitev po svoje varljiva, saj zabriše izrazite padce in vzpone v izražanju zaupanja posameznim institucijam. Da so padci in vzponi v opazovanem obdobju po letih izraziti, ilustrira robna vrsta v tabeli 3, kjer so podana letna povprečja za vse opazovane institucije oz. posebej za izbor štirinajstih institucij, ki so vključene v opazovanje v vsem

obdobju. Spodnji graf ponazori gibanje oz. spremembe povprečij deležev izraženih zaupanj v obdobju 1991–2006. Graf dobro ilustrira višje vstopno zaupanje leta 1991 (37,4%), njegov postopen upad do 1993 (28,5%) in nato postopen vzpon, ki doseže svoj vrh leta 2000 (50,7%), ki se potrdi tudi leta 2001 (46,1%). Meritev 2002 (41,1%) pa že nakaže značilen zdrs oz. zmanjšanje zaupanja; meritvi v letih 2003 (44,3%) in 2005 (44,2%), torej v časovnem izseku, v katerega sredini so državnozborske volitve (2004), izkaže ponoven vzpon povprečnega zaupanja na raven iz leta 2001, časovni presek 2005–2006 (44,3%) pa pokaže ponovno značilen upad povprečnega zaupanja v institucije. V grafu se z vidika razvoja demokratičnega institucionalnega sistema tako očrtujeta dve obdobji. Prvo, od leta 1991 z višjim izhodiščem (37,4%), dnom dve leti kasneje (1993: 28,5%) in ponovnim vzpenjanjem na izhodiščno zaupanje koncem devetdesetih let (1998: 37,5%; 1999: 39,5%). Leta 2000 doseže skupno zaupanje v institucije svoj "plafon" (50,7%), nato pa ponovno upade in doseže svoje ponovno "dno" z meritvijo 2006 (42,3%).

Graf 1 - ponovno

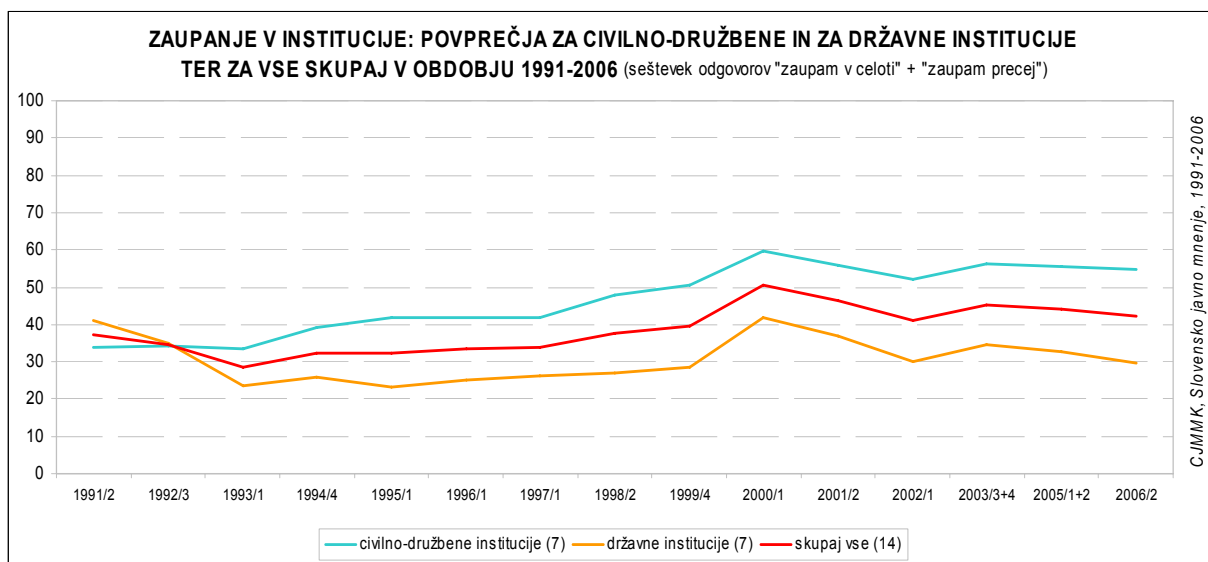

Tabela 3: Rezultati meritev zaupanja v institucije v obdobju 1991–2006
(seštevek odgovorov "zaupanje je veliko" in "zaupanje je precejšnje" – v %)

	1991/2	1992/3	1993/1	1994/4	1995/1	1996/1	1997/1	1998/2	1999/4	2000/1	2001/2	2002/1	2003/3+4	2005/1+2	2006/2	povprečje
bogu	30,3	28,1	26	29,2	32,1	29,3	-	33,5	35,3	44	41,8	33,8	38,9	42,2	39	34,5
sosedom	38	38,9	33,9	38,8	37,2	35,2	28,9	45,4	47	50,3	48,6	43,2	53	52,2	-	42,2
družini in sorodnikom	87,9	88,9	87,8	89,4	89,7	86,9	86,7	89	92	93,6	91	88,1	94,1	94,3	94,6	90,3
cerkvi in duhovnikom	25,7	20,3	17,4	19,4	21,1	22,2	17,4	21,5	23,6	30,1	26,8	21,4	23,8	25,2	23,3	22,6
televiziji, časopisom, radiu	25,5	23,1	19	23,7	25,7	28,2	31,8	34,7	43,7	52,2	46,1	36,1	45,1	38,6	35,9	34,0
izobraževalnim ustanovam	52,7	56,7	56,7	67,4	71,6	68,8	69,8	76,1	73	82,7	80,3	77,2	82,4	77,2	80,3	71,5
sindikatom	16,2	13,1	11,5	12	14,5	14,2	12,8	29	29,2	39,9	36,3	40,6	42,6	44,4	39,4	26,4
političnim strankam	11,3	7,7	3,2	4,7	4,5	4,4	6,4	4,3	6	13,6	9,4	6,3	8,9	11,4	7,6	7,3
državnemu zboru ¹	33,6	20,1	15	15	10,1	11,2	13	9,1	11,7	23,6	17,7	14,6	21,5	20,7	16,8	16,9
predsedniku republike ²	67,8	59,1	46,6	45,3	36,3	40,2	41,7	44	44,8	59,2	55,6	45,9	41	41	37,3	47,1
vladi	32,5	34,4	13,6	14,3	27,9	28,7	27,6	26,3	29,7	43,9	41,3	29,7	34,9	35	29,9	30,0
predsedniku vlade	-	-	-	-	32,4	34,7	30,9	33	36,1	48,3	48,6	36,2	37,4	35	31,1	36,7
vojski	69	59,8	41,8	48,7	29	33,1	31,6	35,2	39,3	53,3	45,9	38,9	55,4	47,8	38	44,5
sodiščem	34,7	31,4	24,5	26,2	25,7	24,3	29,6	33,2	31,6	45,3	41,7	35,6	34,4	32,6	37,5	32,6
policiji	37,7	31,2	20,7	27,9	28,3	34	33,5	36,8	37,3	53,1	46,9	40	44,8	40,8	41,4	37,0
bankam	11,6	21,4	27,7	35,2	40,2	44,2	46,4	52,7	54,6	65,5	65,5	58	54,9	59,1	59,4	46,4
gospodarstvu, podjetjem	16,8	15,6	13,8	25,8	28,8	28,8	26,8	32,8	37,1	53,2	45,3	42,4	50	50,8	51	34,6
slovenskemu tolarju	-	-	-	-	55,2	53,6	52,6	63,3	61,8	69,2	69,8	64,6	64,4	64,2	62,8	62,0
Banki Slovenije	-	-	-	-	45,8	48,8	50,4	59,6	61,5	68,7	68,2	60	57,9	61,9	-	58,3
Zvezi NATO	-	-	-	-	-	-	28,2	-	42,8	44,7	38,4	31,5	40,1	42,5	34,9	37,9
EU	-	-	-	-	-	-	33,4	-	47,6	41	41,8	42,2	55,8	55,2	52,8	46,2
OZN	-	-	-	-	-	-	37,2	-	48,1	51	49,9	41,6	52,3	51,3	44,1	46,9
Skupaj povprečje vsi	37,0	34,4	28,7	32,7	34,5	35,3	35,1	40,0	42,4	51,2	48,0	42,2	47,0	46,5	42,9	
Skupaj 14 institucij	37,4	34,5	28,5	32,5	32,4	33,5	33,9	37,5	39,5	50,7	46,4	41,1	45,3	44,2	42,3	

Vir: Raziskave SJM 1991–2006; CJMMK FDV

¹ slovenska skupščina

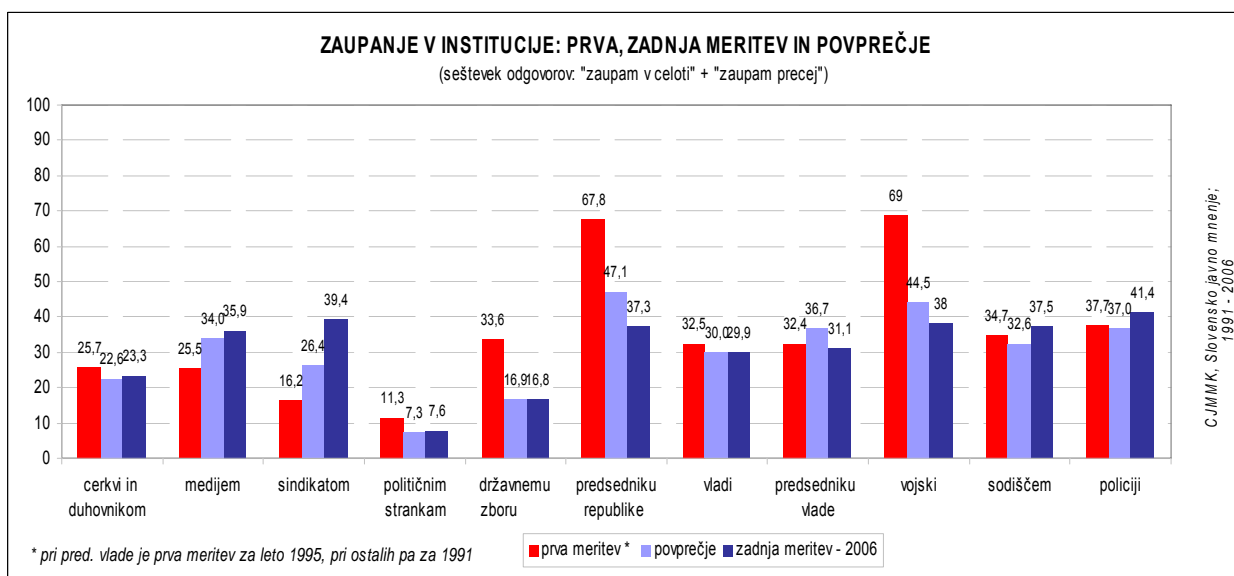
² predsedstvo Republike Slovenije

³ ni meritve v letu

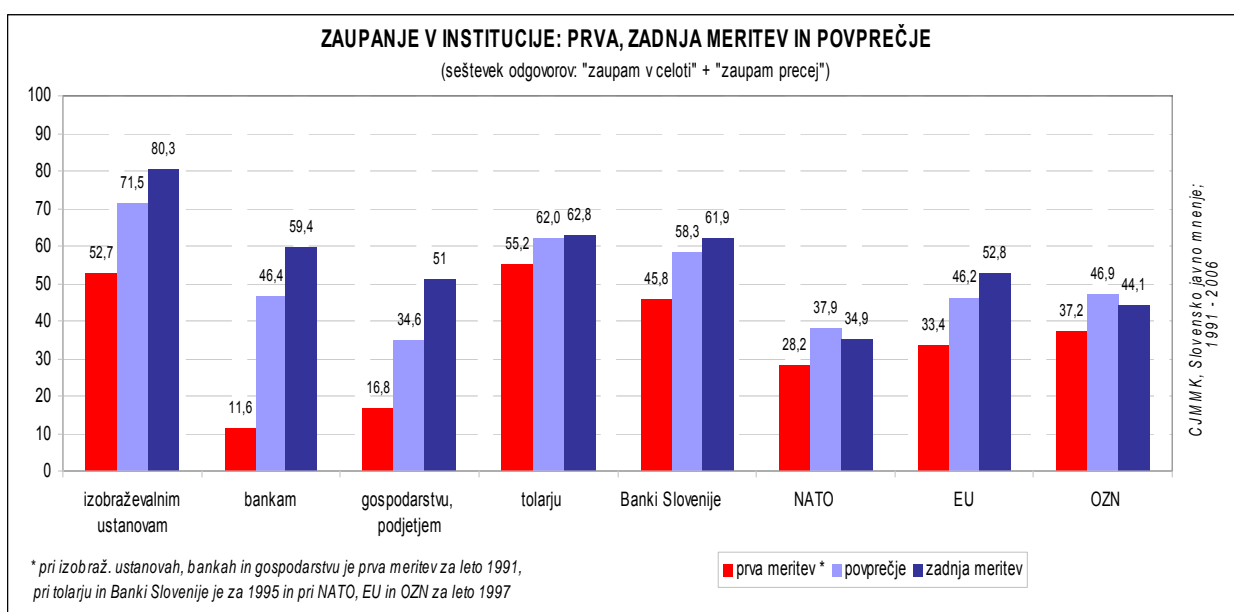
3.3 Medčasovne primerjave: prva, zadnja in povprečje vseh meritev

Tabela 3 dodatno ponazori analize, prikazane v grafih 22 in 23. V obeh grafih so prikazana gibanja deležev celotnega zaupanja za opazovane ustanove in sicer tako, da je za vsako od njih najprej (v prvi stolpec) pokazan delež zaupanja iz prve meritve, nato povprečen delež zaupanja vseh meritev in nato (tretji stolpec) delež zaupanja v zadnji meritvi. Prva meritev praviloma pada v leto 1991 oz. kasneje, zadnja meritev pa je bila praviloma opravljena leta 2006.

Graf 22

Graf 23

V grafu 22 so tako prikazane medobdobne meritve za prvo skupino institucij, s poudarkom na političnih institucijah, v graf 23 pa za skupino civilno-družbene in meddržavnih ustanov. Iz obeh grafov je očitno (že povedano), da je visoko oz. višje izhodiščno zaupanje, preko znižanega povprečja značilno upadlo pri: predsedniku republike, vojski, državnem zboru in na najnižji ravni celo pri političnih strankah. Tej nasprotno tendenco, namreč: nizko prvo meritev, višje povprečje in višjo oz. visoko končno umestitev, kažejo šole oz. izobraževalne ustanove, banke, Banka Slovenije, gospodarska podjetja, mediji, sindikati in Evropska unija. V tretjo skupino ustanov z relativno "stabilnimi" deleži izraženega zaupanja v obeh presekih in povprečju pa se uvrščajo: cerkev in duhovščina, vlada, policija itd. Ti različni "modeli" umeščanja zaupanja ljudi v politične in civilno-družbene institucije ponazarjajo specifične v njihovem uveljavljanju, so pa brez dvoma tudi izraz celotnega poteka (bolj ali manj) demokratične institucionalizacije slovenske družbe in njenega razvoja v obdobju 1991–1996. Tako npr. položaj gospodarskih osebkov jasno kaže na začetni pretres gospodarskih struktur in njihovo postopno stabilizacijo (gospodarstvo, banke). Skozi del prikazov je razvidno postopno osveščanje ljudi in njihovo spoznavanje možnosti, ki izhajajo npr. iz povezovanja z Evropsko unijo ipd. "Model", ki pokrije večino političnih institucij, pa razkrije visoka izhodiščna pričakovanja, ki v začetnem razvoju ne dobijo polnih potrditev. Prehod v nove sistemske razmere, ki jih označuje strankarski pluralizem in uvajanje tržnih odnosov, je namreč rojeval razočaranje. Deloma pa se v tem modelu skriva tudi visok začetni osamosvojitveni entuziazem, kar še posebej velja za premike v izražanju zaupanja vojski, predsedniku republike, pa tudi političnim strankam. Začetno nizko zaupanje v gospodarske subjekte izraža neko splošno frustracijo in bojazen glede pogojev preživetja in ekonomskega razvoja; zaključno manjše zaupanje oz. nenaraščanje zaupanja v institucije političnega sistema – po petnajstih letih njihovega razvoja – sproža kritično presojo in opozorila glede narave, stanja in rezultatov demokratične politične institucionalizacije slovenske države.

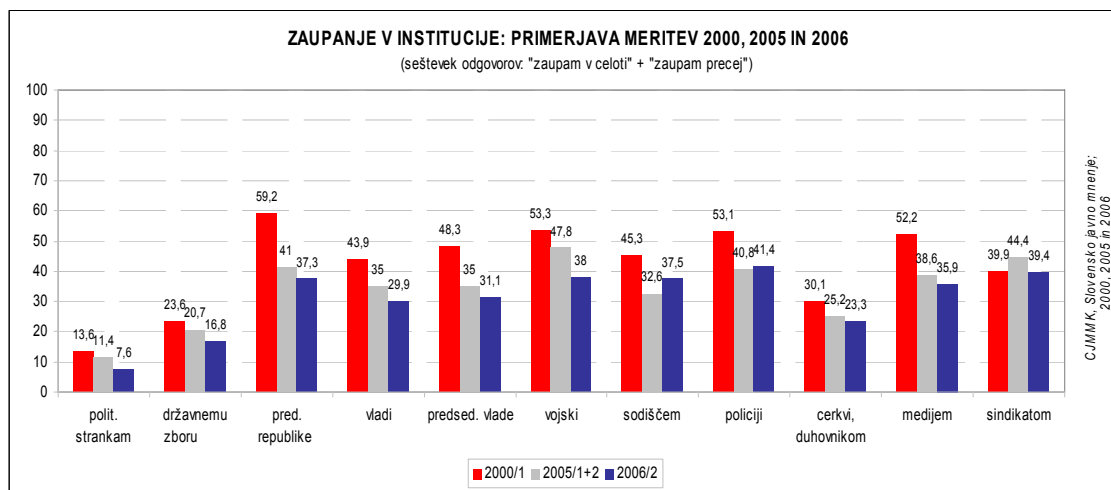
V nadaljevanju bomo pokazali na gibanje izrazov zaupanja v preseku 2000–2005–2006 in s tem ilustrirali obdobje, ki ga v izhodišču označujejo doseženi viški ("plafon") v izražanju zaupanja in dve odmeri po zamenjavi nosilcev izvršne oblasti 2004–2006.

3.4. Medčasovne primerjave: meritev 2000 v primerjavi z meritvama 2005 in 2006

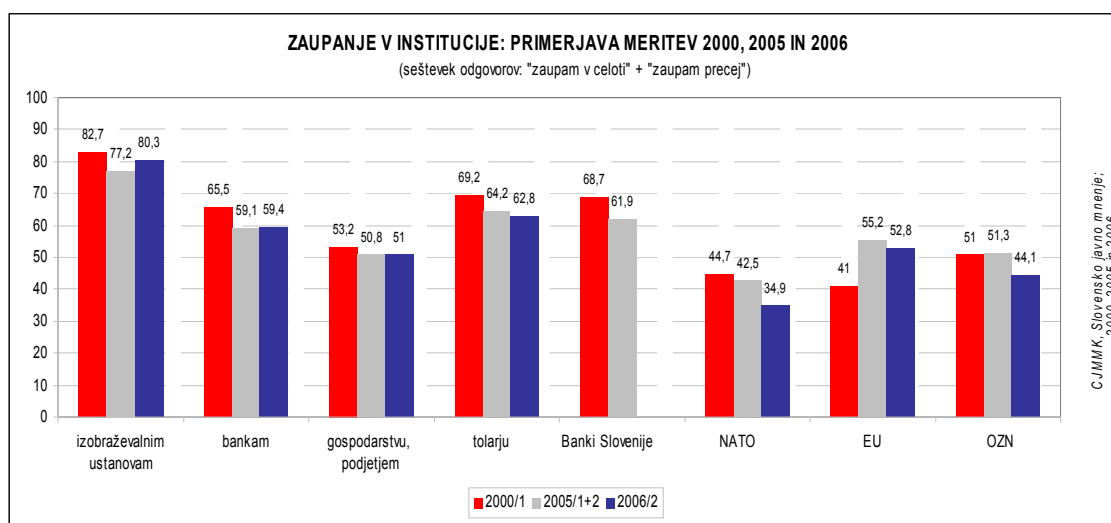
Grafa 24 in 25 ponazarjata gibanja, ki ga zamejuje leto 2000 z najvišjimi odmerjenimi zaupanja v prav vse opazovane institucije ("plafon") in odmeri zaupanja v letih 2005 in 2006. Primerjane meritve torej po eni strani označujejo vrh v izražanju zaupanja, ki v politični časovnici sovпада z iztekom polletne tzv. Bajukove vlade, velikim volilnim vzponom LDS in nastop tretje Drnovškove koalicijske vlade, na drugi strani pa točko neposredno po zmagi SDS na volitvah jeseni 2004 in nastopom Janševe koalicijske vlade in novembrom 2006, po njenem skoraj dveletnem delovanju. Iz prikazov torej razberemo, kako se izraža zaupanje v osrednje družbene in državne institucije v teh treh presekih.

Tudi tu se, podobno kot prej, pokažeta vsaj dva razpoznavna modela: prvi, v katerega se uvrščajo vse politične institucije, pa tudi cerkev, mediji in NATO. Pri njem gre za izrazito stopničasto upadanje izmerjenega zaupanja od "plafona" do zadnje meritve. Za to skupino institucij je značilno, da jim je izraženo zaupanje upadlo ne le iz "plafona" (2006) na točko zadnje meritve (2006), ampak izrazito tudi v preseku 2005–2006. Slednje se še posebej močno izrazi pri vojski, predsedniku vlade, vladi, državnem zboru, manj izrazito pa tudi pri cerkvi in duhovščini, pri medijih in tudi pri političnih strankah. Za to skupino institucij torej velja, da so v obdobju vladavine tzv. pomladne koalicije močno pod "plafonom" in da so na obeh časovnih točkah bistveno manj podprte. Pri tem je zanimivo, da se gibanje izraženega zaupanja medijem in cerkvi "podreja" modelu, ki ustreza upadajočemu zaupanju političnih institucij. Iz tega sledi, da so mediji v preseku 2000–2006 bistveno utrpeli na zaupanju, še vedno pa se z zadnjim deležem izmerjenega zaupanja uvrščajo solidno, vendar pri tem izrazito prevlada kritična nota. Podobno velja tudi za izražanje zaupanja v cerkev in duhovščino, ki je v preseku 2000–2006 izgubila dobro petino izhodiščnega zaupanja.

Graf 24

Graf 25

V drug model, ki nakazuje stabilnost izmer zaupanja oz. manj izrazita nihanja, pa se uvrščajo: na visoki ravni šole, banke, pa tudi gospodarska podjetja, sindikati, OZN ipd. Za to skupino institucij je značilno, da po odmerkih zaupanja ostanejo na ravni izmerjenega plafona ali pa od njega le neznatno odstopajo navzdol; v tej skupini tudi ni značilnih premikov v odmerkih zaupanja v preseku 2005–2006. To še posebej izrazito velja za banke, podjetja ipd. Za sindikate, ki jih označuje relativna stabilnost zaupanja, pa se v preseku 2005–2006 pokaže viden upad zaupanja, ki pa še vedno ostane na visoki ravni iz leta 2000.

Naslikane ponazoritve in nakazane razlike v gibanjih izražanja zaupanja skrivajo specifikke v procesih demokratične institucionalizacije slovenske družbe. Pri "osebkih", ki označujejo človekovo intimno okolje v teh presekih ne opazimo značilnih premikov. Veliki premiki, pomembni z vidika končnega stanja (2006), pa so vidni pri političnih institucijah. Proces demokratične institucionalizacije se v zadnjih petih letih in še posebej v zadnjih dveh letih ni obrnil v pozitivno smer. Celotno zaupanje v institucije je zopet v upadanju in tudi zaupanje v politične institucije je v tem obdobju v izrazitem upadanju.

4.0 Zaključki

V temelju demokratične institucionalizacije družbe je zaupanje ljudi v sistem. V razvitih demokracijah torej izhajamo iz predpostavke zaupanja, v novih demokracijah pa iz predpostavke naraščajočega zaupanja v sistem. Stopnja zaupanja izkazuje raven legitimitete sistema. Razvit demokratični sistem pa hkrati predpostavlja, lahko rečemo celo terja, tudi izražanje nezaupanja.

Nezaupanje je izraz neskladja med prevladujočim individualnimi in kolektivnimi vrednotami oz. med institucijami kot nosilkami kolektivnih vrednot in nosilci institucionalne moči. Če centri moči niso hkrati tudi intimno navezani na vrednote institucij oz. če so brez vrednotnih orientacij, lahko pričakujemo visoko nestabilnost celotne družbene zgradbe, naraščanje negotovosti in upad družbenih aktivnosti. Pozitiven odziv na takšno stanje je sprožanje procesa reinstitucionalizacije oz. intenzivirano izmenjevanje elit v institucionalnih vlogah zakonodajne in izvršne oblasti. Na to sta še posebej opozorila Lipset in Schneider (1983), ki sta pokazala na praznine v zaupanju v najpomembnejše družbene in politične institucije ZDA.¹⁰ To se kaže v naraščajoči kritičnosti do nosilcev izvršne in zakonodajne oblasti in hkrati v nezaupanju do političnih institucij, a ob hkratnem zavedanju njihove nenadomestljivosti. To se še posebej izrazi v odnosu do političnih strank.

Prikaz raziskav, opravljenih v devetdesetih letih v državah Zahodne Evrope ter v državah Srednje in Vzhodne Evrope v glavnem potrjuje predpostavko, da je v prvih, tradicionalnih demokracijah na osnovi nakopičenega pozitivnega izkustva o vrednotno skladnem delovanju institucij, uveljavljeno njihovo pozitivno vrednotenje v značilno večji meri kot v državah, ki

¹⁰ Ta pojav je tem bolj očiten v ZDA, v drugem mandatu g. Busha ml.

jih označujemo kot mlade demokracije. Opravljene raziskave Slovenijo med slednjimi uvrščajo v vrh oz. na spodnji rob tradicionalno demokratičnih držav.

Namen naše analize je bil pokazati na značilnosti poteka demokratične institucionalizacije tako, kot se ta kaže skozi izražanje zaupanja v institucije sistema. Pri tem se opiramo na razkrite trende v izražanju zaupanja v državne in civilno-družbene institucije v obdobju 1991–2006 (graf 1). Pokaže se, da je vstopno zaupanje v institucije političnega sistema v Sloveniji, neposredno po njeni osamosvojitvi (1991), sorazmerno visoko – in višje, kot zaupanje v civilno-družbene institucije. Meritve zaupanja po dveh letih delovanja nove demokratične institucionalizacije (1992–1993) pokažejo splošen upad zaupanja, ki ga določata nasprotujoča si trenda v izražanju zaupanja civilno-družbenim ustanovam, ki narašča ter državnim ustanovam, ki izrazito upade. Od tega časovnega preseka dalje se uveljavi stabilen postopen trend dviganja zaupanja v civilno-družbene institucije ob hkratni stagnaciji (na nizki ravni) zaupanja v državne ustanove. Šele na prehodu 1999–2000 zaznamo nagel vzpon izražanja zaupanja tako v civilno-družbene, kakor tudi državne ustanove. V naslednjih letih pa je trend negativen, saj beležimo značilen upad zaupanja na obeh razsežjih. Pri tem zaupanje v civilno-družbene institucije ostane še vedno na visoki ravni, zaupanje v državne institucije pa zopet značilno upade in se približa v desetletju pred tem izmerjenemu dnu. V obdobju 2002–2006 se izmerjeno zaupanje rahlo vzpne (2003) in nato upada do zaključne točke meritev (2006). Na tej točki zaupanje v državne ustanove ponovno pristane blizu dna, izmerjenega v preteklem desetletju, zaupanje v civilno-družbene ustanove pa rahlo upade, vendar pristane na visoki ravni z značilnim presežkom nad zaupanjem v državne ustanove. Tak sumaren prikaz gibanja zaupanja v institucije na ravni skupnega izmerjenega zaupanja sicer delno pritrди tezi o nizkem, a naraščajočem zaupanju v institucije sistema v t. i. mladih demokracijah. Ne pritrди pa pričakovanjem o ugodnejši uvrstitvi državnih ustanov pred civilno-družbenimi in še posebej ne o uvrstitvi državnih ustanov v razmerah novo nastale demokratične države. Presenetljivo in pozitivno pa je odkritje o ugodnem trendu in visoki uvrstitvi zaupanja v civilno-družbene ustanove v tem časovnem izseku v Sloveniji.

Za pravilno razumevanje te splošne slike poteka demokratične institucionalizacije slovenske države in družbe je prav, da pokažemo, katere državne (politične) in civilno-družbene institucije vežejo nase več ali manj zaupanja in s tem odločilno oblikujejo splošne trende. Nizko uvrstitev državnih institucij v največji meri določa izražanje ne-zaupanja političnim strankam in državnemu zboru, medtem ko ostajajo vlada, predsednik republike, vojska in policija na višjih ravneh izraženege zaupanja. Vendar tudi na slednje v petnajstletnem obdobju opazovanja velja, da se uvrščajo skladno s splošno dinamiko izražanja zaupanja – in znotraj nakazanih negativnih trendov. Za tri opazovane državne ustanove: državni zbor, vojsko in predsednika republike izrecno velja, da so bili deležni izjemno visokega vstopnega zaupanja. Zaupanje v državni zbor je v vseh kasnejših meritvah močno upadlo in ostaja na nizki oz. najnižji ravni, zaupanje predsedniku republike in vojski pa se je spustilo na nižjo, vendar še vedno visoko nadpovprečno raven v primerjavi s preostalimi političnimi

institucijami. Med vsemi opazovanimi iz te kategorije pa le politične stranke vseskozi ostajajo na nizki ravni, tako rekoč brez vsakršnega zaznanega zaupanja.

Med civilno-družbenimi institucijami pa k njihovi visoki uvrstitvi in ugodnemu umeščanju v opazovanem obdobju v največji meri prispevajo izobraževalne ustanove, slovenski tolar, Banka Slovenije, banke na sploh ter gospodarska podjetja, pa tudi sindikati. Za izobraževalne ustanove velja, da v vsem opazovanem obdobju vežejo nase visoko naraščajoče zaupanje, ki presega vse druge opazovane institucije. Za banke velja izredno nizko zaupanje v izhodišču in njihovo postopno in naglo naraščanje na visoko raven; visoko zaupanje je vezano tudi na pojav slovenskega tolarja, vse od njegove uveljavitve do njegove ukinitve. Tudi zaupanje v gospodarske subjekte in sindikate se vzpne iz nizke začetne ravni na solidno visoko zaključno raven. Med civilno-družbenimi ustanovami splošno sliko naraščajočega zaupanja in zaupanja na visoki ravni kazi le izražanje zaupanja v cerkev in duhovščino, ki ostaja v vsem petnajstletnem obdobju na nizki izhodiščni ravni.

Na tem mestu ne bomo posebej povzemali podrobne analize gibanj v času ter obdobjih prikazov strukturnih analiz izražanja zaupanja v posamezne institucije oz. v skupine institucij, lahko pa pritrdimo uvodoma nakazanim hipotezam. Analiza v glavnem pritrdi domnevi, da je izražanje zaupanja v institucije v funkciji znanja, izobraženosti in stopnje politične kulture posameznika. Za kategorije, ki jim je lastno lažje sprožanje medčloveškega zaupanja velja, da lažje in bolj izražajo tudi zaupanje v institucije. Analiza tudi potrди, da je izražanje zaupanja v funkciji izkušenosti, da so torej starejši, z več družbene izkušnje, bolj zaupljivi do institucij sistema, pa tudi bolj konformni v njihovem ocenjevanju, kar se prav tako izrazi v višjem zaupanju. Če gre pri mlajših za neizoblikovanost kritične distance do institucij političnega sistema, se pri starejših, najstarejših, kažejo tendence konformizacije, težnja k priznavanju, sprejemanju danega stanja, dopadljivejšem izražanju odnosa do funkcioniranja institucij in njihovih nosilcev. Analiza pritrdi tudi domnevi, da se v izražanju zaupanja zrcali tudi nazorska opredeljenost ter politična bližina nosilcem vsakokratne izvršne oblasti. Jasno se namreč pokaže – in to ne le v preseku 2006, temveč tudi na osnovi raziskav iz preteklih let – da znatno več zaupanja v državne institucije, kot v povprečju, izrekajo preferenti strank, ki so trenutno udeležene v koalicijski vladi in obratno, da ostajajo preferenti t. i. opozicijskih strank mnogo bolj zadržani v izrekanju zaupanja v politične institucije. Oboje tem bolj velja v opredeljevanju do parlamenta, vlade, predsednika vlade, v manjši meri pa za predsednika republike, vojsko, policijo, sodstvo itd.

Lahko bi rekli, da splošno stanje v izražanju skupnega zaupanja ni kritično, težko pa bi ga označili za zadovoljivo. Ko ocenjujemo stanje splošnega zaupanja v civilno-družbene ustanove, še posebej v izobraževalni sistem in v opazovanje vključene gospodarske osebe, lahko stanje označimo kot zadovoljivo in ugodno. Kaže se, da imajo prav civilno-družbene ustanove pomembno vlogo pri zagotavljanju notranje stabilnosti in legitimnosti družbenega sistema kot celote. Od tega ugodnega stanja pa bistveno odstopa izražanje zaupanja v državne oz. politične ustanove.

Almond in Verba nas opozarjata na pomen, ki ga izražanje zaupanja ima za ugotavljanje legitimnosti sistema. Glede na nizko raven v izražanju zaupanja v osrednje državne ustanove in negativne trende v zadnjem obdobju, se prejkoslej vedno znova postavlja vprašanje legitimnosti poteka demokratične institucionalizacije slovenske države. Nizko izraženo zaupanje določujoče zamejuje in omejuje druge oblike participatornega delovanja državljanov in izvrševanja kontrolnih vlog nosilcev oblasti. Procesi političnega odločanja tako zgubljajo svojo široko demokratično bazo in so preneseni v roke maloštevilnih profesionaliziranih političnih upravljavcev. V takšnih razmerah ostajajo politične stranke, kot sistemsko gonilo procesov demokratičnega odločanja, dejansko v lasti ozkih gremijev in v svoji sprevrženi vlogi. S svojim delovanjem ne izvajajo zaupanja pri ljudeh. V demokratičnem institucionalnem sistemu tako nastajajo oz. ostajajo vrzeli in praznine, kar ovira njegovo polnejšo uveljavitev. Posebej pomembno v danih razmerah v Sloveniji je visoko povprečno zaupanje v institucije civilne družbe, še posebej tiste med njimi, ki stojijo v polju državne regulacije (šole, univerze, banke, denar, itd.). Zmanjševanje oz. spodnašanje zaupanja v te ustanove lahko prevesi notranja razmerja v družbeni zgradbi. To lahko zadene legitimnost sistema kot celote.

Viri

- Almond, G. and S. Verba, (1963). *The Civil Culture; Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton, Princeton University Press.
- Basanez, M., Inglehart, R., Moreno, A.: *Human Values and Beliefs, A Cross Cultural Sourcebook*, World Value Survey 1990–1993.
- Easton, D. (1975). 'A Re-Assessment of the Concept of Political Support'. *British Journal of Political Science* 5: 435-57.
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization*, Princeton University Press, New Jersey.
- Kaase, M., Newton, K., Toš, N. *Zaupanje v vlado in Zaupanje Slovencev v demokratični sistem*, Liberalna akademija in Znanstvena knjižnica FDV, Ljubljana, 1995
- Lipset, S. M. and W. Schneider (1987). *The Confidence Gap: Business, Labor and Government in the Public Mind*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Offe, C. (1994). *Der Tunnel am Ende des Lichts*, Frankfurt.
- Plasser, F., P. Ulram (1996). *Measuring Political Culture*, v: Plasser, Pribersky (eds.): *Political Culture in Eastern Central Europe*, London.
- Rose, R. (1984). *Understanding Big Government*. London: Sage.

Rose, R., Haerpfer, Ch.: New Democracies, Barometer IV: A10-Nation Survey, Studies in Public Policy, University of Strathclyde, Glasgow, 1966

Rus, V., Toš, N., Vrednote Slovencev in Evropejcev, Analiza vrednotnih orientacij Slovencev ob koncu stoletja, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, IDV, CJMMK, Dokumenti SJM 13, Ljubljana, 2005, str. 333-369.

Toš, N. (2007), Potek demokratične institucionalizacije, SJM 2006/2, Poročilo 2, E-dokumenti SJM, CJMMK, Ljubljana. Dostop: www.cjm.si/e-dokumenti.

Toš, N. (1999, 2004), Vrednote v prehodu II. in III, Slovensko javno mnenje 1990-1998 in 1999-2004, Dokumenti SJM 6 in 10, FDV, IDV, CJMMK, Ljubljana.